

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Серія «Навчально-методичні посібники»

МІЖНАРОДНЕ ПРАВОСУДДЯ

Навчально-методичний посібник

За редакцією
завідувача кафедри міжнародного та європейського права
Х. Н. Бехруза

Одеса
Фенікс
2023

УДК 341(076.5)
М58

Рекомендовано до друку
навчально-методичною радою НУ «Одеська юридична академія»
(протокол № _____ від _____ 2023 року).

Авторський склад:

Канєнберг-Сандул О. К. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Форманюк В. В. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Хендель Н. В. – к.ю.н., доцент, наукова співробітниця Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України».

Рецензенти:

Громовенко К. В. – д.ю.н., професор, ректор Міжнародного гуманітарного університету;

Вітман К. М. – д.п.н., професор кафедри політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія».

Міжнародне правосуддя : навч.-метод. посіб. [Електронне видання] / О. К. Канєнберг-Сандул, В. В. Форманюк, Н. В. Хендель ; за ред. проф. Х. Н. Бехруза ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 106 с. – Режим доступу: ...

ISBN 978–617–8395–46–9

У методичному посібнику викладено стислий зміст системи міжнародного правосуддя, принципи та механізми міжнародної ад'юдикації, особливості функціонування міжнародної судової системи, порядку реалізації рішень міжнародних судових органів на міжнародному та національному рівнях, методичні матеріали до лекційного курсу та практичних завдань з міжнародного правосуддя.

Методичний посібник призначений для студентів Національного університету «Одеська юридична академія», які вивчають дисципліну «Міжнародне правосуддя».

УДК 341(076.5)

ISBN 978–617–8395–46–9

© Колектив авторів, 2023

Зміст

ВСТУП.	4
ТЕМА 1. Формування та система сучасного міжнародного правосуддя	5
ТЕМА 2. Розвиток права міжнародної відповідальності в практиці міжнародних судових органів	14
ТЕМА 3. Міжнародне право прав людини в практиці контрольних органів: універсальний та регіональний механізми захисту ..	21
ТЕМА 4. Розвиток права міжнародних організацій в практиці Міжнародного Суду ООН	31
ТЕМА 5. Розвиток дипломатичного та консульського права в практиці Міжнародного Суду ООН	37
ТЕМА 6. Розвиток права дипломатичного захисту в практиці Міжнародного Суду ООН	43
ТЕМА 7. Рішення міжнародних судових установ щодо територіальних питань	52
ТЕМА 8. Практика міжнародних судових органів щодо делімітації морських просторів	57
ТЕМА 9. Система вирішення спорів у морському праві	61
ТЕМА 10. Практика Міжнародного трибуналу з морського права	71
ТЕМА 11. Міждержавні справи в практиці Європейського Суду з прав людини	78
ТЕМА 12. Розвиток міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права в практиці міжнародних судових органів	81
ТЕМА 13. Захист національних інтересів України в органах міжнародної ад'юдикації.	88
Програмні питання для перевірки знань, умінь і навичок (екзамен).	100

ВСТУП

Система міжнародного правосуддя є важливим та необхідним компонентом функціонування сучасної міжнародно-правової системи та забезпечення міжнародного правопорядку та законності. Його існування є передумовою забезпечення основних принципів міжнародного права, реалізації норм міжнародного права у процесі їхнього застосування міжнародними судами та трибуналами, основою міжнародної інституційної системи імплементації міжнародного права. Методичний посібник з вивчення навчальної дисципліни «Міжнародне правосуддя» надає можливість здобувачам вищої освіти виконати наступні завдання: визначити основні тенденції розвитку міжнародного правосуддя, проаналізувати позиції учасників міжнародного судочинства та їхній вплив на міжнародне право і на міжнародне правосуддя, зокрема, аналізувати та інтерпретувати рішення міжнародних судових установ, застосувати сучасні концепції міжнародного права для тлумачень рішень, пояснювати вплив рішень міжнародних судових установ на міжнародні відносини, узагальнювати принципи побудови та розвитку системи міжнародного правосуддя.

Вивчення основ правового регулювання процесуальних відносин, пов'язаних із міжнародним судочинством, визначення процесуального положення їх учасників, виявлення особливостей і тенденцій розвитку міжнародних судів може сприяти доктринальному вирішенню питання про можливість виділення міжнародного процесуального права як самостійної галузі міжнародного права. Сьогодні діють міжнародні судові установи (трибунали) із загальною або спеціальною юрисдикцією, наприклад, Міжнародний Суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Міжамериканський суд з прав людини та ін. Судовий спосіб урегулювання спорів передбачено Статутом ООН і Манільською декларацією. Тому колектив кафедри міжнародного та європейського права підготував даний навчально-методичний посібник, який містить

стислий зміст окремих тем міжнародного правосуддя, методичні матеріали до лекційного курсу та практичних завдань з міжнародного правосуддя з підготовки здобувачів вищої освіти ступеня магістр в Національному університеті «Одеська юридична академія» з підготовки здобувачів вищої освіти згідно освітньо-професійної програми «Міжнародне право» та спеціальності 293 «Міжнародне право».

ТЕМА 1. Формування та система сучасного міжнародного правосуддя

1. Загальна характеристика системи міжнародного правосуддя.
2. Міжнародний арбітраж. Постійна палата третейського суду. Арбітраж *ad hoc*.
3. Міжнародні судові процедури. Міжнародний Суд ООН. Склад і юрисдикція Міжнародного Суду ООН. Судочинство в Міжнародному Суді ООН. Міжнародний трибунал з морського права. Суд Європейського Союзу. Європейський Суд з прав людини. Міжамериканський суд з прав людини.
4. Процедура вирішення спорів у міжнародних організаціях. Міжнародна процедура примирення в органах ООН. Вирішення міжнародних спорів у спеціалізованих установах ООН. Мирне вирішення міжнародних спорів у рамках регіональних організацій. Вирішення спорів у ОБСЄ.

Історичний досвід показує, що звернення до мирних засобів вирішення міжнародного спору є єдино можливим і логічним способом урегулювання суперечок. Одним з перших міжнародних договорів, який заклав основи міжнародного правосуддя був Договір Джея 1794р. (між США і Великобританією). Згідно з договором було створено три змішані комісії з судовими функціями.

Періодизація створення системи міжнародного правосуддя:

1-й етап – до створення Постійної палати третейського Суду 1899 року (Договір Джея 1794р.).

2-й етап – створення Постійної палати третейського Суду 1899 року та Постійної Палати Міжнародного правосуддя 1920р.

3-й етап – після 1945 року, епоха права ООН.

4-й етап – Нюрберзький та Токійський Трибунали.

5-й етап – створення Центру вирішення інвестиційних спорів, Міжнародного Трибуналу з Морського права, Органу вирішення спорів СОТ.

Міжнародні спори вирішуються на основі суверенної рівності держав, при дотриманні принципу вільного вибору засобів мирного вирішення міжнародних спорів, відповідно до зобов'язань за ст. 33 Статутом ООН та принципами справедливості й міжнародного права.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів знайшов своє закріплення в Статуті ООН 1945р., Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй 1970р., Манільської декларації про мирне вирішення міжнародних спорів 1982р., Декларації про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру й безпеці, і про роль ООН в цій галузі 1988р., а також на регіональному рівні в Європейській конвенції про мирне врегулювання спорів 1957р., Заключному акті НБСЄ 1975р.

Статут ООН розподіляє спори на дві категорії: 1) особливо небезпечні, продовження яких може загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки (ст. 34); 2) будь-які інші спори (п. 1 ст. 33, п. 1 ст. 35, п. 1 ст. 36).

Для кваліфікації конфлікту в Статуті ООН також використовується термін «ситуація», яка може призвести до непорозумінь між державами, викликати спір між ними, загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки. Ситуація виникає тоді, коли зіткнення інтересів держав не супроводжується взаємними претензіями, хоча і породжує непорозуміння між ними. Отже, «ситуація» є більш широким поняттям, ніж «спір».

У статті 34 Статуту ООН встановлюється, що «Рада Безпеки уповноважується розслідувати будь-який спір або будь-яку ситуацію, що може призвести до міжнародних непорозумінь або

викликати спір, для визначення, чи не може продовження цього спору або ситуації загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки».

Статут ООН також класифікує наступні види спорів: «спір, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки» (ст. 33), «міжнародний спір» (п 3 ст. 2); «будь-який спір» – який може і не уявляти собою прямої загрози підтримці міжнародного миру (ст. 38); «місцеві спори» (п. 2 і 3 ст. 52); «спори юридичного характеру» (п. 3 ст. 36).

Також міжнародні спори можливо кваліфікувати за предметом спору з економічних, територіальних, дипломатичних питань тощо; за кількістю суб'єктів – як двосторонні та багатосторонні.

Засоби вирішення міжнародних спорів поділяються на погоджувальні засоби, судові засоби та засоби, що використовуються в рамках міжнародних організацій.

Відповідно до п. 1 ст. 33 Статуту ООН, «Сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами за своїм вибором». При вирішенні міжнародних спорів суб'єкти міжнародного права дуже часто використовують також добрі послуги та консультації.

Міжнародні спори також можуть вирішуватися в рамках міжнародних організацій. Згідно ст. 34 Статуту ООН РБ, ООН уповноважена проводити розслідування будь-якого спору або будь-якої ситуації з метою визначення їх характеру.

Судовими засобами розв'язання міжнародних спорів є діяльність універсальних (Постійна палата міжнародного правосуддя Ліги Націй (попередник МС ООН), Міжнародний суд ООН (МС ООН), Міжнародний трибунал з морського права) і регіональних судів (Суд Європейського Союзу, Карибський суд, Центральноамериканський суд та ін.), а також міжнародних арбітражів (постійних та тимчасових).

Постійна палата міжнародного правосуддя Ліги Націй була першим міжнародним судовим органом у історії мирного вирішення спорів, заснованим у 1920р. Держави могли звернутися до Палати в односторонньому порядку і залучити до розгляду іншу державу без згоди між сторонами про передачу справи на розгляд Палати. Держави письмово повинні були визнавати обов'язкову юрисдикцію Палати. Палата мала компетенцію давати консультативні висновки з питань, які їй були передані Радою або Асамблеєю Ліги Націй. У період з 1922р. по 1940р. Палата винесла 32 рішення по міждержавним спорам і 27 консультативних висновків. Палата припинила своє існування в 1946р. правонаступником Палати є МС ООН – основний судовий орган міжнародного співтовариства, заснований у 1945р. Відповідно до ст. 92 Статуту ООН МС, ООН є «головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй». Статут МС ООН засновано на Статуті Постійної палати міжнародного правосуддя Ліги Націй.

Учасниками Статуту МС ООН є всі держави-члени ООН. Кожен член ООН зобов'язується виконати рішення МС ООН у тій справі, в якій він є стороною (ст. 94 Статуту ООН). При певних обставинах РБ ООН може дати рекомендації або вжити заходів для приведення рішення МС ООН у виконання (ст. 94 Статуту ООН).

МС ООН складається з 15 суддів. Відповідно до ст. 36 Статуту ООН, спори юридичного характеру повинні, як правило, передаватися сторонами до МС ООН. Органи ООН та її спеціалізовані установи можуть звертатися з клопотанням про консультативні висновки МС ООН з юридичних питань, що виникають у зв'язку з їх діяльністю. Отже, МС ООН створено для вирішення відповідно до міжнародного права спорів, переданих йому на розгляд державами, та для винесення консультативних висновків з юридичних питань, запитуваних належним чином органами ООН та її спеціалізованими установами.

Процедура розгляду справи МС ООН встановлюється Статутом МС ООН і Регламентом Суду, затвердженим відповідно до Статуту в 1978р. (остання поправка набрала чинності 29 вересня 2005 р.).

Міжнародний арбітраж – засіб мирного врегулювання спорів, який полягає у добровільно вираженій згоді сторін передати свій спір на розгляд третій стороні, рішення якої буде обов'язковим для сторін спору. Існує два види арбітражних органів: постійний арбітраж і тимчасовий (арбітраж *ad hoc*), який створюється сторонами задля вирішення конкретного спору.

Існує два види юрисдикції постійних міжнародних арбітражів: факультативна (необхідна згода всіх сторін спору) і обов'язкова (достатньо вимоги однієї зі сторін спору). Основні способи передання справи на міжнародний арбітражний розгляд: спеціальна угода (компроміс), спеціальне положення (арбітражне застереження) у міжнародних договорах, загальні арбітражні договори.

При створенні арбітражу *ad hoc* укладається спеціальна угода, яка містить опис предмета спору, склад арбітражу, його компетенцію, принципи і процедуру арбітражного розгляду, а також положення про визнання сторонами спору обов'язковості арбітражного рішення.

Використання міжнародного арбітражу як засобу мирного вирішення міжнародного спору передбачено Конвенціями про мирне розв'язання міжнародних зіткнень 1899р. та 1907р. На основі Конвенції 1899р. було засновано Постійну палату третейського суду в Гаазі. Палата розглядає будь-які спори між державами та міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами.

На сьогодні міжнародне правосуддя здійснюється через такі судові установи:

1. Міжнародний Суд ООН;
2. Міжнародний третейський суд (формується по конкретним справам і виконує судові функції в зв'язку з специфікою ситуації і напряму справи);
3. Міжнародний трибунал з морського права (обирається в складі 21 судді з списку, який подають країни – по 2 кандидатури кожна; стороною в спорі можуть бути держави, міжнародні організації, фізичні і юридичні особи);
4. Суд Європейського Союзу (заснований на основі договорів про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі – 18 квіт-

ня 1951р.; Європейського економічного товариства і Європейського товариства з атомної енергії – від 25 березня 1957р.);

5. Європейський Суд з прав людини (діє в рамках Ради Європи на основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950р., створений в 1959р. з 1 листопада 1998р. діє на постійній основі);

6. Міжамериканський Суд з прав людини (створений на основі Американської конвенції прав людини 1969р.);

7. Африканський суд з прав людини та народів (створений на основі Африканської конвенції з прав людини та народів 1981р.);

8. Економічний Суд Співдружності Незалежних Держав (діє на основі Угоди про заходи щодо забезпечення поліпшення розрахунків міжгосподарськими організаціями країн-учасниць СНД від 15 травня 1992р., Угоди про статус Економічного Суду СНД від 6 липня 1992 р.; Статуту СНД від 22 січня 1993р. (ст. 32), Положення і Регламенту Суду, 1994р.);

8. Міжнародний трибунал по Руанді (створений в 1994р. у відповідності з резолюцією Ради Безпеки ООН 2015р.);

9. Міжнародний трибунал по колишній Югославії (створений у відповідності з резолюцією Ради Безпеки ООН від 25 травня 1993р.);

10. Міжнародний кримінальний суд (створений на підставі Римського Статуту 1998р.);

11. Орган з вирішення спорів Світової організації торгівлі (створений на підставі Домовленість про правила і процедури вирішення спорів, яка є додатком 2 до Угоди про заснування СОТ 1994 року)

12. Чисельні судові інституції арбітражного, третейського характеру.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика системи міжнародного правосуддя.
2. Становлення та розвиток системи міжнародного правосуддя.
3. Становлення системи міжнародного правосуддя до Другої світової війни.
4. Створення та діяльність Постійної Палати міжнародного правосуддя.

5. Рішення та консультативні висновки Постійної Палати міжнародного правосуддя: правова регламентація та природа.

6. Вплив діяльності Постійної Палати міжнародного правосуддя на еволюцію міжнародного права.

7. Вплив на розвиток міжнародного права рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя у справі «Лотус» (рішення від 7 вересня 1927 року).

8. Рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя по справі пароплава Вімблдон.

9. Еволюція системи міжнародного правосуддя після Другої світової війни.

10. Сучасні тенденції розвитку та нагальні проблеми системи міжнародного правосуддя.

11. Загальна характеристика справи по крейсеру «Алабама» (США проти Великобританії, 1872р.): проблеми юрисдикції по справі, вирішення справи по суті, компенсація.

Література до теми

1. Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
2. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
3. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К. Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
4. Дармін М. О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.

5. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
6. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л.О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
7. Канєнберг-Сандул О.К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
8. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
9. Канєнберг-Сандул О.К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 317–319. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/79.pdf
10. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
11. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
12. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
13. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
14. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
15. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.

16. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
17. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.
18. Шпак І.В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права / І.В. Шпак // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365. URL: <http://goo.gl/cCtbyR>
19. Bedy S. The Development of Human Rights Law by the Judges of the International Court of Justice / S. Bedy. – Oxford: Hart Publishing, 2007. URL: <https://goo.gl/8jMvte>
20. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. URL: <https://goo.gl/W8gJeS>
21. Espósito C., Parlett K. The Cambridge Companion to the International Court of Justice. Cambridge University Press. 2023. 400 p.
22. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 1996. URL: <https://goo.gl/rIPsuR>
23. Forowicz M. The Reception of International Law in the European Court of Human Rights / M. Forowicz. Oxford: Oxford University Press, 2010. URL: <https://goo.gl/A1JJxJ>
24. The International Court of Justice (International Law series, 23) by William A. Schabas. Edward Elgar Publishing (October 31, 2020). 1392 p.
25. Janis M., Noyes J., Sadat L. International Law: Cases and Commentary (American Casebook Series) 6th Edition West Academic Publishing; 6th edition (June 26, 2020). 1311 p.
26. Lavranos N. Regulating competing jurisdictions among international courts and tribunals / N. Lavranos // Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 2008. № 68. P. 576–621. URL: <http://goo.gl/rsp3gC>
27. Mackenzie R. International courts and tribunals and the independence of the international judge / R. Mackenzie, P. Sands

- // Harvard International Law Journal. 2003. Vol. 44. № 1. P. 271–285.
URL: <http://goo.gl/CgNo4m>
28. Merrills J. G. The development of international law by the European Court of Human Rights / J. G. Merrills. Manchester: Manchester University Press, 1993. URL: <https://goo.gl/HliQYC>
29. Posner E. A. Is the International Court of Justice biased? / E. A. Posner, M. de Figueiredo // Journal of Legal Studies. 2005. № 34. P. 599–629. URL: <http://goo.gl/CzueQL>
30. Rao P. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law and Practice/ P. Rao, S. Khan. The Hague: Kluwer Law International, 2001. URL: <https://goo.gl/3eJYIL>
31. Richard H. Steinberg The International Criminal Court: Contemporary Challenges and Reform Proposals. 2020. 374 p.
32. Terris D. The international judge: An introduction to the men and women who decide the World's cases / D. Terris, C. Romano, L. Swigart. Oxford: Oxford University Press, 2007. 73 p. URL: <https://goo.gl/FvnO0m>
33. Tsilonis V. The Jurisdiction of the International Criminal Court. Springer Nature Switzerland AG. 2019. 283 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Міжнародний трибунал з морського права: <https://www.italos.org/en/main/the-tribunal/the-tribunal/>
3. Європейський суд з прав людини: <http://www.echr.coe.int>
4. Регламент Міжнародного суду ООН: URL: <https://www.un.org/ru/icj/rules.shtml>

ТЕМА 2. Розвиток права міжнародної відповідальності в практиці міжнародних судових органів

1. Інститут міжнародно-правової відповідальності.
2. Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав. Обставини, що виключають відповідальність держав. Відповідальність держав за шкідливі наслідки правомірної діяльності.

3. Типи і види міжнародно-правових санкцій. Механізм застосування міжнародно-правових санкцій. Компенсація за рішенням міжнародних арбітражів.

Комісія міжнародного права на своїй п'ятдесят третій сесії у 2001 році прийняла проект статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння. Відповідно до резолюції 59/35 Генеральної Асамблеї, Генеральний секретар у 2007 році підготував добірку рішень міжнародних судів, трибуналів та інших органів, які містять посилання на статті про відповідальність держав. Ще дві збірки були підготовлені Генеральним секретарем у 2010 і 2013 роках на виконання резолюцій 62/612 та 65/193. Генеральної Асамблеї.

У резолюції 68/104 Генеральна Асамблея визнала важливість питання про відповідальність держав і знову звернула на них увагу урядів, не торкаючись при цьому питань їхнього майбутнього прийняття. Асамблея просила Генерального секретаря оновити збірку рішень міжнародних судів, трибуналів та інших органів, які містять посилання на зазначені статті, а також запропонувати урядам представити інформацію про їхню практику в зв'язку з цим і представити ці матеріали завчасно до її сімдесят першої сесії.

Отже, можемо перейти до практики міжнародних судів, трибуналів та інших органів.

Так, у справі *The Rompetrol Group N. V. v. Romania* арбітражний трибунал ухвалив, що, хоча статті про відповідальність держав як і раніше мають статус проекту, «ступінь схвалення їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і ступінь їх визнання у рамках подальшої міжнародної практики дає переконливі підстави для того, щоб використовувати цей проект статей у якості директивного документа для цілей винесення рішення по даній справі».

У справі *Conoco Phillips Petrozuata B. V., and others v. Bolivarian Republic of Venezuela* арбітражний трибунал вказав, що «в наступні рішення, включаючи постанови і рішення Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів, на регулярній основі

включалися посилання на статті про відповідальність держав як на документ, кодифікуючий або декларуючий норми міжнародного звичаєвого права».

У справі *Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. The Russian Federation* арбітражний трибунал зазначив, що застосоване судом матеріальне право також включає «принципи міжнародного права, у тому числі принципи, встановлені належним чином Комісією міжнародного права Організації Об'єднаних Націй у статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння».

У справі *Samsonov v. Russia* Європейський суд з прав людини постановив, що статті про відповідальність держав «кодифікували принципи відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння, що сформувалися в рамках сучасного міжнародного права».

У справі *Liseytseva and Maslov v. Russia* Європейський суд з прав людини визнав статті про відповідальність держав і коментарі до них у якості «кодифікованих принципів, розроблених у рамках сучасного міжнародного права щодо відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння».

У справі *Electrabel S.A. v. Republic of Hungary* арбітражний трибунал вказав, що статті про відповідальність держав є «кодифікацію міжнародного звичаєвого права».

У справі *Gold Reserve Inc.v. Bolivarian Republic of Venezuela* арбітражний трибунал погодився з думкою відповідача про те, що статті про відповідальність держав «стосуються у першу чергу міжнародно-протиправних діянь, скоєних стосовно держав, а не фізичних осіб або інших недержавних суб'єктів, і що ряд авторитетних експертів застерігали проти необдуманого об'єднання цих двох понять».

У зв'язку з Проханням про надання консультативного висновку, представленої субрегіональною комісією з рибальства, Міжнародний трибунал з морського права дійшов висновку про те, що статті 1, 2 і пункт 1 статті 31 «є нормами загального міжнародного права, застосовними до другого питання», а саме до питання про те, у якій мірі держава прапора несе відповідальність за незакон-

ний і нерегульований рибний промисел, який здійснюється суднами, плаваючими під його прапором.

У справі *Suez, Sociedad General de Aguas de Barcelona S.A. and Vivendi Universal S.A. v. The Argentine Republic* арбітражний трибунал зазначив, виходячи з коментаря до статті 1 про те, що «термін «міжнародна відповідальність» ... охоплює нові правові відносини, що виникають згідно з міжнародним правом у зв'язку з вчиненням державою міжнародно протиправного діяння». Трибунал далі зазначив, що «оскільки Аргентина здійснює міжнародно-протиправне діяння, не дотримуючись своїх зобов'язань за трьома договорами, виникають нові правові відносини між нею і позивачами». У справі *Suez, Sociedad General de Aguas de Barcelona S.A. and Vivendi Universal S.A. v. The Argentine Republic* арбітражний трибунал послався на статтю 2 як на «визнану в цілому норму міжнародного звичаєвого права».

У справі *Likvidējamā P/S Selga and Lūcija Vasiļevska v. Latvia* Європейський суд з прав людини визнав статтю 2 статей про відповідальність держав і витяги з коментаря до неї актуальними положеннями міжнародного права. При оцінці відповідальності Латвії Суд, пославшись на статтю 2, зазначив, що обидві умови – привласнення поведінки державі і порушення міжнародно-правового зобов'язання – «є основоположними елементами відповідальності держави за міжнародним правом».

У справі *Gutiérrez and Family v. Argentina* Міжамериканський суд з прав людини, пославшись на статтю 2, нагадав, що «для встановлення факту порушення передбачених у Конвенції прав немає необхідності визначати, як у національному кримінальному судочинстві, вину виконавців злочину або їх наміри, а також немає необхідності визначати окремо суб'єкти, яким приписуються порушення. Досить наявності у держави зобов'язання, яке вона не виконує; іншими словами, досить того факту, що дане протиправне діяння присвоюється відповідній державі».

У міжнародному праві склалася презумпція, згідно з якою держава несе відповідальність за будь-які діяння її органів, посадових осіб, а також військовослужбовців. Процесуальні підстави відповідальності – це винесене компетентним органом із дотри-

манням встановленої процедури рішення про застосування до міжнародної організації чи держави правопорушника заходів міжнародної відповідальності. Від специфіки міжнародного правопорушення залежить, який вид відповідальності нестиме державо-порушник. За деякі правопорушення можуть застосовуватися обидва види відповідальності одночасно.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика справи про Барселонську компанію 1970 р. (Бельгія проти Іспанії, рішення від 24 червня 1964 р., та рішення від 5 лютого 1970 р.).

2. Загальна характеристика справи про військову та воєнізовану діяльність в Нікарагуа і проти Нікарагуа (Нікарагуа проти США, рішення від 28 листопада 1984р. (компетенція суду і прийнятність Заяви); рішення від 27 червня 1986 р.)).

Література до теми

1. Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
2. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
3. Гарбар К.Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К.Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
4. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.

5. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
6. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
7. Канєнберг-Сандул О. К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
8. Канєнберг-Сандул О. К., Форманюк В. В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
9. Канєнберг-Сандул О. К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 317–319. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/79.pdf
10. Канєнберг-Сандул О. К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
11. Короткий Т. Р. Прогнозування використання засобів міжнародної ад'юдикації в якості інструментів захисту національних інтересів України / Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель // Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал. 2014. № 4. С. 27–33.
12. Короткий Т. Р. Формування доказової бази для міжнародно-правових механізмів захисту національних інтересів при посяганнях на суверенітет і територіальну цілісність України / Т. Р. Короткий, Е. А. Плешко // Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал. 2014. № 4. С. 34–41.
13. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.

14. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
15. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
16. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
17. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
18. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
19. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.
20. Шпак І.В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права / І.В. Шпак // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365. URL: <http://goo.gl/cCtbyR>
21. Bedy S. The Development of Human Rights Law by the Judges of the International Court of Justice / S. Bedy. – Oxford: Hart Publishing, 2007. URL: <https://goo.gl/8jMvtc>
22. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. URL: <https://goo.gl/W8gJeS>
23. Espósito C., Parlett K. The Cambridge Companion to the International Court of Justice. Cambridge University Press. 2023. 400 p.
24. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 1996. URL: <https://goo.gl/rIPsuR>
25. Forowicz M. The Reception of International Law in the European Court of Human Rights / M. Forowicz. Oxford: Oxford University Press, 2010. URL: <https://goo.gl/A1JJxJ>

26. The International Court of Justice (International Law series, 23) by William A. Schabas. Edward Elgar Publishing (October 31, 2020). 1392 p.
27. Janis M., Noyes J., Sadat L. International Law: Cases and Commentary (American Casebook Series) 6th Edition West Academic Publishing; 6th edition (June 26, 2020). 1311 p.
28. Lavranos N. Regulating competing jurisdictions among international courts and tribunals / N. Lavranos // Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 2008. № 68. P. 576–621. URL: <http://goo.gl/rsp3gC>
29. Posner E.A. Is the International Court of Justice biased? / E.A. Posner, M. de Figueiredo // Journal of Legal Studies. 2005. № 34. P. 599–629. URL: <http://goo.gl/CzueQL>

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Статут Міжнародного суду ООН: <https://www.icj-cij.org/statute>
3. Регламент Міжнародного суду ООН: <https://www.icj-cij.org/rules>

ТЕМА 3. Міжнародне право прав людини в практиці контрольних органів: універсальний та регіональний механізми захисту

1. Універсальні й регіональні механізми захисту прав людини. Структура, повноваження, механізми захисту прав людини.
2. Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року.
3. Комітет ООН з прав людини. Розгляд індивідуальних повідомлень про порушення прав людини. Встановлення прийнятності та Процедура розгляду повідомлення.
4. Практика захисту прав людини у Європейському Суді з прав людини.
5. Перспективи реформування органів ООН, що здійснюють захист прав людини.

Права людини – це природна, невід’ємна якість, що належить кожній людині з народження, витікає з самої людської природи як вираження гідності, властивої людській особистості.

Основу системи джерел міжнародного права прав людини складають Загальна декларація прав людини 1948р., Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права 1966р., що умовно називають Міжнародним біллем прав людини.

Основу міжнародно-правового захисту прав людини складає принцип поваги прав людини і основних свобод. Він отримав визнання з ухваленням Статуту ООН у 1945р. Серед цілей ООН проголошено здійснення міжнародного співробітництва в заохоченні поваги прав людини й основних свобод для всіх, без відмінності раси, статі, мови та релігії.

Міжнародно-правові стандарти прав людини – це узгоджені державами загальнолюдські права й свободи, обов’язкові для держав заходи із забезпечення прав і свобод та охорони їх від посягань, а також надання особі юридичної можливості реалізовувати й захищати визнані права і свободи. Стандарти закріплюють нормативний мінімум, що визначає рівень державної регламентації з допустимими відступленнями у бік перевищення або конкретизації.

Міжнародні механізми захисту прав людини – це спеціалізовані міжнародні інструменти, організації та установи, безпосередньо спрямовані на захист прав людини та виконання міжнародно-правових актів з прав людини.

Залежно від рівня реалізації механізмів захисту прав людини розрізняються: універсальні механізми, які діють на рівні всього світу (наприклад, Рада ООН з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, УВКБ ООН і т.д.); регіональні механізми, що діють у межах певного регіону (ОБСЄ, ЄСПЛ тощо).

За минулі десятиліття універсальна система захисту прав людини набула розгалужений і складний характер. На даний момент до неї відносяться такі органи та механізми:

- Генеральна Асамблея ООН, Рада ООН з прав людини та його допоміжні органи і механізми;
- Рада Безпеки ООН і ряд її спеціалізованих механізмів;
- Економічна і соціальна рада ООН і функціонуюча при ній Комісія зі становища жінок і Постійний форум ООН з питань корінних народів;
- Міжнародний Суд ООН;
- Секретаріат ООН і його окремі підрозділи;
- договірні (конвенційні) органи з прав людини;
- деякі спеціалізовані установи ООН (Міжнародна організація праці. Організація ООН з питань освіти, науки і культури);
- тимчасові і спеціальні механізми захисту прав людини, створювані органами ООН.

Слід зазначити, що окрім універсальних механізмів захисту прав людини активно розвиваються регіональні механізми. Зокрема, захистом прав людини активно займаються Рада Європи та Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини тощо. Тому слід наголосити, що поряд з національними та універсальними нормами, що регулюють захист прав людини існує великий пласт регіональних норм, що закріплені у міжнародних договорах. Також активно діють регіональні міжнародні суди, що здійснюють контроль за забезпеченням державами захисту прав людини.

Найважливіше значення в універсальному механізмі захисту прав людини має ООН. Усі її головні органи займаються питаннями, що стосуються прав людини. Особливу роль в цьому плані відіграє Рада Безпеки та Генеральна Асамблея ООН, які неодноразово давали відповідну оцінку масовим та грубим порушенням основних прав і свобод людини, трактуючи їх як реальну загрозу міжнародному миру та безпеці. Якщо говорити про персональну юрисдикцію щодо індивідуальних повідомлень про порушення, слід підкреслити, що цей критерій застосовується як до держави, щодо порушення якої було зроблене повідомлення, так і щодо осіб, які подали повідомлення. У першому випадку, відповідно до ст. 1 Протоколу I до МПГПП, такими можуть бути держави-учасниці, котрі приєдналися до Протоколу, визнавши компетенцію Комітету

приймати і розглядати повідомлення від осіб, які підпадають під його юрисдикцію і які стверджують, що вони є жертвами порушень певною Державою-учасницею якогось із прав, викладених у Пакті. Жодних винятків із цього правила бути не може, оскільки у тій же ст. 1 Протоколу чітко встановлено, що «жодне повідомлення не приймається Комітетом, якщо воно стосується Держави-учасниці Пакту, яка не є учасницею цього Протоколу». Воно дублюється також і ч. 3 правила 84 Правил процедури Комітету, жодне повідомлення не приймається Комітетом якщо воно стосується держави, яка не є учасницею Факультативного протоколу. Порушення, яке є предметом повідомлення, вчиняється відповідною державою та/чи діями або бездіяльністю її органів влади. Тобто в разі, якщо порушення права сталося з незалежних від держави причин, воно не може стати предметом розгляду в Комітеті. Прикладом є позиція Комітету, висловлена в міркуваннях у справі «Франц Нахлік проти Австрії», в якій предметом спору було виконання положень колективного трудового договору щодо пенсійного забезпечення. Комітет визнав індивідуальне повідомлення про порушення з цього приводу неприйнятним, оскільки в цьому випадку мали місце приватні взаємовідносини між працедавцем та працівником, в які держава не втручалася.

Окремо слід зупинитися на праві народів на самовизначення, яке, як уже зазначалося, зафіксоване у ст. 1 МПГПП. Комітет ООН з прав людини у своїй практиці, зокрема в міркуваннях у справі «Лубікон Лейк Бенд проти Канади» від 26 жовтня 1990р. визнав, що повідомлення про порушення згідно з Протоколом I до МПГПП не можуть подаватися щодо порушень ст. 1 МПГПП. Повідомлення може бути конфіденційним у тому значенні, що при публікації міркувань та інших матеріалів не вказується ім'я заявника. Прикладом можуть слугувати міркування у справі «А.П. проти України» № 1834/2008 від 23 липня 2012р.

Практика ЄСПЛ стосовно визначення того, під відповідальність якої держави підпадають порушення прав людини на територіях, де внаслідок конфлікту збройного, політичного та економічного характеру виникають квазі-державні утворення, є різною, а кожне рішення Суду спирається на конкретні обставини справи.

Проте, створені Судом прецеденти виводять на правову поверхню базові положення, що є точкою відліку для оцінювання нових конфліктів, які виникають стосовно оспорюваних територій між двома чи більше Договірними державами Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950р. (далі – Конвенція).

Подібні прецеденти є визначальними і для вирішення міждержавних скарг України проти Росії стосовно анексії Криму та конфлікту на Сході України, а також індивідуальних скарг, поданих одночасно і проти України, і проти Росії.

Такі індивідуальні скарги стосуються різних порушень прав людини, які знаходяться під захистом Конвенції і які були вчинені на території, де владу *de facto* здійснювала адміністрація невизнаних квазі-державних формувань.

Схожими засадами керується ЄСПЛ, коли вирішує питання «юрисдикції». У рішенні *Ilascu and others v. Moldova and Russia*, § 312, Суд вказує на те, що в контексті ст. 1 Конвенції та міжнародного публічного права категорія «юрисдикції» є номінально територіальною і презюмує відповідальність держави за всі порушення прав людини, вчинені на її території.

Проте, як зазначає Суд, з такого положення може бути виключення, яке виникає, коли держава фактично не може реалізовувати контроль над певною територією внаслідок її окупації збройними силами іншої держави, що фактично здійснює контроль на такій території (*Cyprus v. Turkey*, § § 76–80), актів війни чи повстання, або актів, вчинених однією державою на підтримку встановлення сепаратистського режиму на території іншої.

Таким чином, Суд формує правову позицію, що у разі, коли внаслідок збройного вторгнення (незалежно, законного чи ні), держава, яка здійснює фактичний контроль над територією, має нести тягар захисту та дотримання прав людини на цій території, адже такий обов'язок природно випливає із встановлення даного контролю.

На думку Н. Мельцера, фактичний контроль однієї держави на території іншої існує внаслідок фактичної можливості такої держави прийняти на себе *de facto* функції уряду по забезпеченні безпеки та правопорядку, а не від бажання чи небажання держави

його здійснювати. Тобто, якщо держава–окупант продовжує фактично здійснювати контроль над певною територією, то вона не може відмовитись від захисту прав людини на ній.

Суд у згадуваній на початку статті справі *Al-Skeini and others v. The United Kingdom* звертається до рішень Міжнародного Суду ООН, зокрема, у справі *Democratic Republic of the Congo (DRC) v. Uganda*, де він дійшов висновку, що Уганда була державою–окупантом на території провінції Конго Ітурі, внаслідок чого, відповідно до положень ст. 43 Гаазької Конвенції 1907р., Уганда є зобов'язаною застосувати усіх зусиль для відновлення та забезпечення, наскільки це є можливим, публічного порядку та безпеки на окупованій території, при цьому дотримуючись діючого законодавства Народної Республіки Конго. Такий обов'язок також включає повагу до міжнародного права захисту прав людини та міжнародного гуманітарного права.

У ході формування практики визначення поняття «юрисдикції» у неміжнародних збройних конфліктах Суд відійшов від класичного тлумачення фактичного контролю у міжнародному праві, який передбачає здійснення деталізованого керівництва кожною дією сепаратистської адміністрації контролюючою державою, та вказав, що достатньо встановлення лише загального керівництва над такими формуваннями (*Loizidou v. Turkey (merits)*, pp. 2235–36, § 56).

Видається, така інтерпретація викликана практичною неможливістю встановлення доказів прямого контролю за кожною дією таких режимів, адже, по-перше, відсутній механізм збору та вимагання отримання прямих доказів такого втручання, і, по-друге, жодна з держав-агресорів ніколи прямо не визнавала свого втручання в такі конфлікти, а наполягала на тому, що підтримує право на самовизначення самопроголошених республік.

Більше того, Суд наголошує, що така держава буде відповідати не лише за дії солдатів та прямих агентів її уряду, але й за дії локальної адміністрації, яка існує за рахунок її збройної та іншої підтримки (*Cyprus v. Turkey*, § 77). Тобто, Суд виводить критерії, за якими можливо встановити, чи здійснює «загальний фактичний контроль» одна держава на території іншої.

В контексті здійснення екстратериторіальної юрисдикції Суд здійснив узагальнення у справі *Catan and Others v. The Republic of Moldova and Russia*, § 107, де встановив такий критерій фактичного контролю, як, у першу чергу, присутність офіційних збройних сил іншої держави, що є визначальним для встановлення в кожній конкретній справі ((see *Loizidou (merits)*, § § 16 and 56; *Ilaşcu*, § 387). Додатковими критеріями Суд назвав наявність фактичної збройної, політичної та економічної підтримки для локальної підпорядкованої адміністрації, що супроводжується впливом та контролем над відповідним регіоном (*Al-Skeini*, § 139).

Міжнародне гуманітарне право, до якого відсилає у своїх рішеннях ЄСПЛ, визначає три різні рівні фактичного контролю. У справі *ICTY, The Prosecutor v. Tihomir Blaškić, Trial Chamber (Judgment)*, 3 March 2000, Case No. IT-95–14-T, § § 98–100, було встановлено, що такі критерії залежать від участі держави-окупанта у діях формувань, які тим чи іншим чином виражають волю такої держави. Найвищий рівень контролю передбачає офіційну участь представників держави у конфлікті, що є визнаним усіма сторонами. Другий критерій стосується ситуації, коли, навіть якщо держава не дає вказівок, окремі особи можуть бути уподібнені державним органам через їхню поведінку в структурі зазначеної держави. Проте у даній справі Міжнародний кримінальний трибунал наголосив, що міжнародні правила не завжди вимагають однакового ступеня контролю над озброєними групами або приватними особами з метою визначення того, чи може особа, яка не має статусу державного службовця відповідно до внутрішнього законодавства, розглядатися як де-факто орган держави.

Відповідно до третього критерію, який, ймовірно, може бути застосований в ситуації збройного конфлікту на Донбасі, контроль з боку держави щодо підпорядкованих збройних сил або воєнізованих формувань може мати загальний характер. Відповідно до міжнародного права, не потрібно, щоб контролюючі органи планували всі операції підрозділів, що залежать від них, вибирали цілі або давали конкретні інструкції щодо проведення військових операцій і будь-яких порушень міжнародного гуманітарного права.

Питання до практичного заняття

1. Вплив на розвиток міжнародного права рішення Комітету з прав людини «Лубікон Лейк Бенд проти Канади» від 26 жовтня 1990 р.
2. Комітет ООН з прав людини. Розгляд індивідуальних повідомлень про порушення прав людини. Встановлення прийнятності та Процедура розгляду повідомлення.
3. Процедура розгляду справ в Європейському суді з прав людини. Критерії прийнятності справи до розгляду.
4. Процедура розгляду справ в Міжамериканському суді з прав людини.
5. Процедура розгляду справ в Африканському суді з прав людини і народів.
6. Перспективи реформування органів ООН, що здійснюють захист прав людини.

Література до теми

1. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
2. Гарбар К.Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К.Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
3. Гнатовський М.М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. Застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини, Київ. 2017. С. 22. URL: https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss91068423?from_action=save.
4. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
5. Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни// Юридичний науковий електронний журнал. № 2. 2023. С. 323–326.

6. Захист прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства: зб. судової практики / уклад. А. О. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 761 с.
7. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
8. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
9. Кавун В. Ф. Механізми міжнародного контролю у сфері прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. Ф. Кавун. К., 2008. 214 с.
10. Кавун В. Ф. Комітет з питань запобігання катуванням: співвідношення національного суверенітету і наднаціонального контролю // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Вип. 11. К.: Вид. Дім «Юридична книга», 2000. С. 487–493.
11. Канєнберг-Сандул О. К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
12. Канєнберг-Сандул О. К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
13. Комітет ООН з прав людини: монографія / А. Є. Зубарева; за наук. ред. проф. В. М. Репецького. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 276 с.
14. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
15. Механізми захисту прав в Україні (деякі науково-практичні аспекти) [Mechanisms for protecting rights in Ukraine (certain academic and practical aspects)] / під заг.

- ред. Є. Кубка; авт. кол.: Ю. Джера, Н. Дроздова, Б. Квятковська та ін.; юрид. фірма «Салком», Наук.-аналіт. центр. Київ: Юрид. практика, 2016. 656.
16. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник / І.А. Шуміло. Київ: ФОП Голембовська О.О. 168 с.
 17. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
 18. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. За загальною редакцією Т.Л. Сироїд. Харків: Право. 2019. 494 с.
 19. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т./ В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
 20. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
 21. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. № 4(22). 2022. С. 280–291.
 22. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
 23. Слабко С.М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 6. С. 44–46.
 24. Створення та діяльність Комісії ООН з прав людини (1946–2006 р.) // Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Юридичні науки. Випуск 4. Том 2. 2013. С. 174–106.
 25. Шпак І.В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права / І.В. Шпак // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365. URL: <http://goo.gl/cCtbyR>
 26. Acceptance of individual complaints procedures for Ukraine // United Nations Human Rights: Office of the High

- Commissioner for Human Rights URL: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=UKR&Lang=EN.
27. Bedy S. The Development of Human Rights Law by the Judges of the International Court of Justice / S. Bedy. – Oxford: Hart Publishing, 2007. URL: <https://goo.gl/8jMvte>
 28. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. URL: <https://goo.gl/W8gJeS>
 29. Forowicz M. The Reception of International Law in the European Court of Human Rights / M. Forowicz. Oxford: Oxford University Press, 2010. URL: <https://goo.gl/A1JJxJ>
 30. From Judgment to Justice: Implementing International and Regional Human Rights Decisions / Open Society Justice Initiative. New York: Open Society Foundations, 2010. 199 p.

Інформаційні ресурси:

1. Організація Об'єднаних Націй: <https://www.un.org/en/>
2. Управління Верховного комісара ООН з прав людини: https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage
3. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців: <https://www.unhcr.org/ua/>
4. Комітет з прав людини ООН: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>
5. Суд ЄС: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/
6. Європейський суд з прав людини: <http://www.echr.coe.int>
7. Міжамериканський суд з прав людини: <https://www.corteidh.or.cr/#>

ТЕМА 4. Розвиток права міжнародних організацій в практиці Міжнародного Суду ООН

1. Специфіка та юридичні підстави відповідальності міжнародних міжурядових організацій.
2. Діяльність Комісії міжнародного права ООН щодо питання про міжнародно-правову відповідальність міжнародних міжурядових організацій.

3. Форми відшкодування шкоди (реституція, компенсація, сатисфакція, відсотки). Абсолютна (об'єктивна) відповідальність міжнародних міжурядових організацій.
4. Роль міжнародних неурядових організацій у формуванні норм сучасного міжнародного права та їх застосуванні.

Відповідно до Віденської конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р., міжнародні міжурядові організації є суб'єктами міжнародного права. Міжнародні міжурядові організації – похідні суб'єкти міжнародного права. Вони утворюються та діють на основі міжнародних договорів – установчих актів цих організацій. В даний час доктрина міжнародного права і міжнародна практика визнають то становище, що міжнародні організації є суб'єктами міжнародно-правової відповідальності та суб'єктами міжнародних претензій. Однак міжнародні організації порівняно недавно стали активно виступати в міжнародних відносинах, і тому проблема їх відповідальності тільки починає розроблятися. Ряд міжнародних договорів щодо дослідження і використання космічного простору (Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла, 1967 р. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір, 1968 р.; Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, 1972 р.) прямо вказують, що за шкоду, заподіяну в результаті космічної діяльності, здійснюваної міжнародною організацією, несуть відповідальність і міжнародна організація і держави, які беруть в ній участь.

Міжнародній практиці відомі випадки, коли ООН визнавала відповідальність за діяння, вчинені особами зі складу її збройних сил. Можна вказати, наприклад, укладені в 1965–1967 рр. угоди ООН з рядом держав для відшкодування шкоди, заподіяної громадянам цих країн і їх майну внаслідок операцій збройних сил ООН в Конго. Оскільки міжнародні організації не є суверенними утвореннями і їх дії в більшості випадків визначаються діями держав-

членів виникає питання про відповідальність останніх. Справа також у тому, що нерідко сама міжнародна організація може виявитися не в змозі відшкодувати заподіяну їй діями матеріальні збитки.

На практиці намітилася тенденція виходити з того, що при настанні матеріальної відповідальності поряд з міжнародною організацією її несуть держави-члени цієї організації. Міжнародна організація може бути суб'єктом міжнародних претензій (наприклад, в разі нанесення шкоди її штаб-квартирі, майну, посадовим особам). Відому роль у визнанні такого положення відіграв консультативний висновок Міжнародного Суду ООН від 11 квітня 1949р. питання про відшкодування збитку, понесеного на службі ООН. Міжнародний Суд ООН визнав, що Організація Об'єднаних Націй, будучи суб'єктом міжнародного права і носієм міжнародних прав і обов'язків, може здійснювати свої права шляхом пред'явлення міжнародних претензій.

У рамках нематеріальної відповідальності виокремлюють такі форми: репресалія, реторсія, сатисфакція, репарація, реституція. Репресалії – правомірні примусові дії держави, що мають на меті відновлення своїх прав, порушених іншою державою. Реторсії – правомірні примусові дії держави у відповідь на недружній акт із боку іншої держави, за допомогою якого посадові, фізичні або юридичні особи першої держави були поставлені в дискримінаційні умови. Сатисфакція виражається в наданні державою-порушницею задоволення постраждалій державі.

Санкції – це індивідуальні або колективні правомірні примусові заходи, вжиті проти держави порушниці, для припинення її неправомірного поведіння або покарання за таке поведіння. Індивідуальні санкції, які застосовуються потерпілою державою щодо держави-порушниці, не можуть включати використання збройної сили. Найчастіше вони зводяться до часткового або повного розриву торгово-економічних відносин, транспортних зв'язків, спортивних контактів. Колективні санкції можуть використовуватися лише на підставі рішення Ради Безпеки ООН щодо держав, чії дії становлять загрозу миру або порушення миру.

Репарації – це відшкодування потерпілій від агресії державі матеріальної шкоди грошима, натурою або послугами. Реституція – одна з форм матеріальної відповідальності, що полягає у поверненні в натурі майна, неправомірно вилученого й вивезеного воюючою державою з території супротивника.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН про компетенцію Генеральної Асамблеї щодо прийому держави в члени ООН (Консультативний висновок від 3 березня 1950 р.).

2. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН про відшкодування збитків, що виникли на службі ООН (Консультативний висновок від 11 квітня 1949 р.).

3. Вплив на розвиток міжнародного права рішення по справі, що стосується опротестування юрисдикції Ради ІКАО (Індія проти Пакистану від 18 серпня 1972р.).

4. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН про спір, що стосується імунітету від юрисдикції спеціального доповідача Комісії з прав людини (Консультативний висновок від 29 квітня 1999 р.).

Література до теми

1. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
2. Гарбар К.Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К.Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
3. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
4. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.

5. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
6. Канєнберг-Сандул О.К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
7. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
8. Канєнберг-Сандул О.К., Пасечник О.В., Форманюк В.В., Хендель Н.В. Значення діяльності ІКАО в боротьбі з COVID-19. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 45. С. 146–149. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc45/33.pdf>
9. Канєнберг-Сандул О. К., Форманюк В.В. Діяльність міжнародних організацій щодо цивільної авіації під час пандемії // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнарод. Наук.-практ. Конф. (м.Одеса, 21 травня 2021 р.) / за заг. Ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 330–333.
10. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
11. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
12. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буромєнський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.

13. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
14. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
15. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
16. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.
17. Шпак І.В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права / І.В. Шпак // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365. URL: <http://goo.gl/cCtbyR>
18. Bedy S. The Development of Human Rights Law by the Judges of the International Court of Justice / S. Bedy. – Oxford: Hart Publishing, 2007. URL: <https://goo.gl/8jMvtc>
19. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. URL: <https://goo.gl/W8gJeS>
20. Espósito C., Parlett K. The Cambridge Companion to the International Court of Justice. Cambridge University Press. 2023. 400 p.
21. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 1996. URL: <https://goo.gl/rLPsuR>
22. Forowicz M. The Reception of International Law in the European Court of Human Rights / M. Forowicz. Oxford: Oxford University Press, 2010. URL: <https://goo.gl/A1JJxJ>
23. The International Court of Justice (International Law series, 23) by William A. Schabas. Edward Elgar Publishing (October 31, 2020). 1392 p.
24. Janis M., Noyes J., Sadat L. International Law: Cases and Commentary (American Casebook Series) 6th Edition West Academic Publishing; 6th edition (June 26, 2020). 1311 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Регламент Міжнародного суду ООН: URL: <https://www.un.org/ru/icj/rules.shtml>
3. Міжнародна організація цивільної авіації: <https://www.icao.int/Pages/default.aspx>

ТЕМА 5. Розвиток дипломатичного та консульського права в практиці Міжнародного Суду ООН

1. Поняття і джерела права зовнішніх зносин.
2. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р.
3. Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р.
4. Конвенція про спеціальні місії 1969 р.
5. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р.
6. Практика міжнародного Суду ООН у сфері консульського захисту.

Дипломатичні та консульські зносини відомі людству ще з давніх часів. Дипломатія є засобом реалізації зовнішньої політики держави. Зовнішня політика – це система заходів, які здійснює держава задля реалізації своїх національних інтересів, не порушуючи норм міжнародного права. Дипломатія – офіційна діяльність глав держав, урядів, зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних відомств/міністерств, спеціальних делегацій і місій, дипломатичних представництв за кордоном. Перші спроби кодифікації права зовнішніх зносин були зроблені на початку XIX ст. Так, на Віденському конгресі 1815р. було прийнято Положення про ранги дипломатичних представників, доповнене в 1818р. Аахенським протоколом.

Джерелами права зовнішніх зносин є міжнародний звичай та міжнародний договір. До міжнародних договорів необхідно віднести: Віденську конвенцію про дипломатичні зносини 1961р., Віденську конвенцію про консульські зносини 1963р., Віденську

конвенцію про спеціальні місії 1969р., Віденську конвенцію про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975р., Конвенцію про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів 1973р. та ін. Указані міжнародні договори кодифікували міжнародні звичаї у галузі права зовнішніх зносин. Деякі норми права зовнішніх зносин мають характер норм *jus cogens*.

Попри факт наявності міжнародно-правових зобов'язань в частині обов'язковості та нотифікації в розумний проміжок часу усіх фактів арештів та затримання іноземних громадян, наприклад, в США залишаються непоодинокими випадки, коли правоохоронні органи на різних рівнях у більшості випадків на попередніх етапах слідства уникають інформування консульських та дипломатичних установ. Одним з прикладів цього є найбільш резонансна справа мексиканського громадянина Хосе Ернесто Медделін Рохаса. Врахувавши той, факт, що США є стороною Віденської конвенції про консульські зносини і підписали Додатковий протокол щодо обов'язкового вирішення спорів 1963 року, в якому Сполучені Штати визнають юрисдикцію Міжнародного суду ООН, Мексика подала позов про порушення Конвенції на розгляд згаданої міжнародної установи і у 2004 році виграла справу.

Проте, через специфіку правової системи та складність федерального законодавства США не імплементували жодної «обов'язкової» відповідно до Протоколу рекомендації Міжнародного суду ООН у справах Німеччина проти США «LaGrand Case» 2001 року та Мексика проти США «Avena and Other Mexican Nationals» 2004 року.

Щодо справи США проти Ірану в своєму рішенні по справі суд постановив, що Іран порушив свої зобов'язання перед США, ці порушення породжують міжнародну відповідальність Ірану, влада Ірану повинна негайно звільнити заручників та передати посольство, архів, майно під захист третьої держави, а також забезпечити заручників всім необхідним, ніхто із дипломатичного або консульського персоналу США, не може бути затриманий в Ірані, а також зобов'язується виплатити компенсацію США за завдану

шкоду, розмір якої у разі недовомовленостей визначить МС ООН. Рішення ґрунтується на порушенні статей 22, 24, 25, 26, 27 і 29, 31, 45 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, статей 5, 33 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року; статті II (4) Договору про дружбу, економічні зносини і консульські права між США та Іраном 1955 року. У своєму рішенні Суд продемонстрував дію принципів міжнародного права, як «невідворотність юридичної відповідальності» та «відповідальність за злочинну бездіяльність».

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика рішення Case Concerning Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America) від 31 березня 2001 року.

2. Загальна характеристика справи Лаграндів (Німеччина проти США, рішення по суті справи від 27 червня 2001 р.).

3. Загальна характеристика справи, що стосується ордера на арешт від 11 квітня 2000 р. (Демократична республіка Конго проти Бельгії, постанова від 8 грудня 2000 р. (тимчасові заходи), рішення по суті справи від 14 лютого 2014 р.).

4. Загальна характеристика справи про дипломатичний та консульський персонал у Тегерані (США проти Ірану, рішення від 24 травня 1980р.; ухвала від 15 грудня 1979 р. (прохання про введення тимчасових заходів)).

5. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі про дипломатичний та консульський персонал у Тегерані (США проти Ірану, рішення від 24 травня 1980 р.; ухвала від 15 грудня 1979 р. (прохання про введення тимчасових заходів)).

6. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН щодо спору, що стосується імунітету від юрисдикції спеціального доповідача Комісії з прав людини (Консультативний висновок від 29 квітня 1999р.).

7. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН про відшкодування збитків, що виникли на службі ООН (Консультативний висновок від 11 квітня 1949р.).

Література до теми

1. Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
2. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
3. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К. Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
4. Гулієв А. Д. Право зовнішніх зносин: підручник/ Аріф Джаміль огли Гулієв. К.: НАУ. 2012. 488 с.
5. Дармін М. О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
6. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
7. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
8. Канєнберг-Сандул О. К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
9. Канєнберг-Сандул О. К., Форманюк В. В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.

10. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
11. Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН 1989 р. URL: <http://www.icj-cij.org/en/case/81>
12. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
13. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
14. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
15. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
16. Право зовнішніх зносин: зб. док. / упоряд.: Ю.В. Алданов, І.М. Забара, В.І. Резніченко. К.: Видав. дім «Промені», 2003. (Б-ка кафедри міжнар. права).
17. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2006. 372 с.
18. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
19. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
20. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.
21. Draft articles on Diplomatic Protection // Official Records of the General Assembly. 2006. Sixty-first Session. Supplement No. 10 (A/61/10). 5 p. URL: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_8_2006.pdf.

Нормативні акти:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_048
2. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047
3. Віденська конвенція про спеціальні місії 1969 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text
4. Віденська конвенція про представництво держав у їх відношеннях з міжнародними організаціями універсального характеру від 14.03.1975 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_254
5. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14.12.1973 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_389
6. Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном: Розпорядження Президента України від 22.10.1992 р. № 166/92-рп (з Положенням). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/166/92-рп>
7. Про Консульський статут України: Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94 (з Консульським статутом України). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/127/94>
8. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України від 10.06.1993 р. № 198/93 (з Положенням). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/198/93>
9. Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном: Указ Президента України від 08.04.2010 р. № 522/2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/522/2010>

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Список справ МС ООН: <http://www.icc-cpi.int/cases?k=MngPhaseOfCaseEN%3DTrial>.

ТЕМА 6. Розвиток права дипломатичного захисту в практиці Міжнародного Суду ООН

1. Практика МС ООН з питань здійснення дипломатичного захисту біпатридів, апатридів, юридичних осіб та акціонерів.
2. Нормативне забезпечення щодо дипломатичного захисту в аспекті дипломатичного захисту юридичних осіб (корпорацій).
3. Поняття дипломатичного захисту та його правової природи з огляду на практику застосування (справа *Barcelona Traction*).

Інститут дипломатичного захисту відомий міжнародному праву з давніх часів. Раніше він розглядався лише в контексті питань, пов'язаних із правовим становищем іноземців, тому дипломатичний захист сприймається як інструмент втручання з боку сильних держав, які захищали своїх громадян і компанії, що займалися торгівлею і постраждали або нібито постраждали на території слабших держав, у справи таких слабких держав. Ефективність багатьох сучасних міжнародно-правових засобів захисту індивіда, що ґрунтується переважно на його належності до громадянства певної держави, багатьма сучасними дослідниками сприймається критично.

Водночас неефективність захисту, на нашу думку, зумовлена тим, що міжнародно-правові засоби захисту прав індивіда часто передбачають тривалі терміни розгляду скарг, складність процедури звернення тощо, що спростовує думку про «зайвість» інституту дипломатичного захисту у сучасних міжнародних відносинах. Ш. Содіков, визначаючи поняття дипломатичного захисту, пов'язує його з мирними засобами вирішення спорів: «дипломатичний захист повинен мати виключно мирний характер і відповідати принципам та нормам міжнародного права, зокрема нормам, що стосуються мирних засобів вирішення міжнародних спорів (ст. 33 Статуту ООН)».

Проект статей, підготовлений Комісією міжнародного права, виходять із того, що держава сама вирішує, у яких випадках здійснювати дипломатичний захист своїх громадян і юридичних осіб, а в яких – ні. Держава має право здійснювати дипломатичний захист навіть у разі відсутності звернення до неї постраждалих осіб із проханням про захист. Водночас вона може таке прохання проігнорувати, вважаючи, що здійснення дипломатичного захисту у цьому випадку не відповідало б її інтересам. У Проект статей включено положення, назване «Рекомендована практика» (ст. 19). Згідно з ним держава має, зокрема, належним чином розглядати можливість здійснення дипломатичного захисту, особливо в разі заподіяння її громадянину або юридичній особі значної шкоди. Такий крок Комісії відображає зміни у поглядах на дипломатичний захист.

Як правило, дипломатичний захист може здійснювати тільки держава громадянства фізичної особи або, якщо йдеться про юридичну особу, тільки держава її національності. Якщо держава спробує здійснити дипломатичний захист щодо фізичної особи, яка не має стійкого правового зв'язку з нею у вигляді громадянства, або стосовно юридичної особи – у вигляді національності цієї держави, то інша держава або відповідний суд матимуть усі підстави відмовити у пропонованих вимогах, не розглядаючи їх по суті.

Комісія міжнародного права визнала, що з цього загально-го правила є винятки. Прийнятий нею Проект статей передбачає можливість здійснення дипломатичного захисту державою у певних випадках щодо осіб без громадянства та біженців, які законно і зазвичай проживають у цій державі. Фізична особа, щодо якої держава здійснює дипломатичний захист, має бути громадянином цієї держави безперервно з дати заподіяння шкоди до дати офіційного пред'явлення вимоги в рамках дипломатичного захисту.

Аналогічно має бути і національність юридичної особи, щодо якої здійснюється дипломатичний захист. У тих випадках, коли особа є громадянином двох або більше держав, дипломатичний захист щодо неї може здійснювати будь-яка держава громадянства, причому захист може здійснюватися цими державами

і спільно. Якщо держава хоче захистити фізичних осіб, які не є її громадянами і перебувають під юрисдикцією іноземної держави, то вона не може використовувати механізм дипломатичного захисту. У цих випадках потрібно звертатися до інших процедур, які передбачені, зокрема, міжнародним правом у сфері захисту прав людини.

Загалом можна спостерігати поступове зміщення орієнтованості дипломатичного захисту з інтересів індивіда на корпорації, інвестиційні потоки, переміщення робочої сили, капіталу, товарів тощо. Загальновизнано, що це відбувається через глобалізацію міжнародних відносин. Стосовно юридичних осіб на практиці зазвичай ідеться про захист тих із них, які займаються економічною діяльністю, спрямованою на одержання прибутку. Для позначення таких осіб у Проекті статей про дипломатичний захист використовується термін «корпорації». Зазвичай капітал подібних юридичних осіб представлений акціями.

Відповідно, постає питання про дипломатичний захист як власне корпорації, так і її акціонерів. Основним правилом тут є те, що корпорація повинна захищатися державою національності корпорації, а не державою громадянства або національності її акціонерів. Це правило було підкреслено Міжнародним судом у рішенні у справі *Barcelona Traction*. Зокрема, суддя Міжнародного суду ООН Ф. Джессеп у своїй особливій думці у справі *Barcelona Traction* вказував: «Поза всяких сумнівів, згідно з міжнародним правом держава взагалі має право поширювати свій дипломатичний захист на корпорацію, що має її національність чи національну належність». Створюючи цей прецедент у міжнародному праві, Суд керувався таким:

- коли власники акцій вкладають кошти в корпорацію, яка здійснює підприємницьку діяльність за кордоном, вони беруть на себе ризик того, що держава національності корпорації може відмовитися від здійснення дипломатичного захисту від їхнього імені;

- якщо держава громадянства або національності власників акцій буде здійснювати дипломатичний захист, це може привести до того, що позови будуть пред'являтися різними дер-

жавами, оскільки акціонери великих корпорацій можуть бути з різних держав;

– до дипломатичного захисту корпорацій і власників акцій не застосовуються за аналогією норми, що стосуються подвійного громадянства.

Національність юридичних осіб, як правило, визначається внутрішнім правом. Однак стосовно дипломатичного захисту обставини, за яких він здійснюється, визначаються міжнародним правом. Зокрема, для того, щоб визначити державу, яка має право здійснювати дипломатичний захист корпорації, необхідно встановити, як визначається її національність.

Водночас у різних правових системах національність юридичних осіб визначається по-різному. Тому Комісія міжнародного права, працюючи над Проектом статей про дипломатичний захист, вирішила виробити для цих цілей правило визначення держави національності корпорації. Так, стаття 9 Проекту статей про дипломатичний захист зазначає: «Для цілей дипломатичного захисту корпорації держава національності означає державу, за правом якої ця корпорація була заснована. Однак коли ця корпорація контролюється особами, що мають громадянство або національність іншої держави або інших держав, і не здійснює значної комерційної діяльності в державі, у якій вона була заснована, і якщо місце розташування правління та органів фінансового контролю цієї корпорації в іншій державі, то державою національності вважається ця остання держава».

Встановлюючи як загальний принцип, що державою національності корпорації є держава, в якій вона інкорпорована, Комісія керувалася правилом, прийнятим у багатьох державах. Була врахована і позиція Міжнародного суду у справі *Barcelona Traction*. Суд, зокрема, зазначив, що міжнародне право «наділяє правом на дипломатичний захист корпоративного суб'єкта державу, за законами якої він був інкорпорований і на території якої він має зареєстрований офіс». Водночас Суд висловив думку, що, крім заснування та зареєстрованого офісу, необхідний постійний і тісний зв'язок між державою, що здійснює дипломатичний захист, і корпорацією.

Комісія врахувала і цю думку Суду, а також те, що в деяких державах національність юридичних осіб визначається за іншими ознаками, ніж місце інкорпорації. Тому вона передбачила, що в тих випадках, коли між державою і корпорацією немає зв'язку, крім заснування, і коли, навпаки, існує реальний зв'язок з іншою державою, така інша держава вважається державою національності корпорації для цілей дипломатичного захисту. Хоча за загальним правилом дипломатичний захист здійснюється за участю корпорації, а не її акціонерів, можливі випадки, коли цей інститут може застосовуватись і для відстоювання їхніх прав.

Практика держав і судові рішення показують, що право на дипломатичний захист акціонерів у зв'язку із заподіянням шкоди корпорації виникає у таких випадках. По-перше, коли корпорація припинила своє існування не через те, що їй було завдано шкоди. По-друге, коли корпорація на дату заподіяння шкоди мала національність тієї держави, яка несе відповідальність за заподіяння цієї шкоди, через те, що створення корпорації у цій державі було умовою здійснення у ній економічної діяльності. По-третє, коли шкода завдається безпосередньо правам акціонерів, на відміну від прав самої корпорації, тобто має місце т. зв. пряме порушення їхніх прав. Природно, що право дипломатичного захисту щодо акціонерів має тільки держава їх громадянства, якщо акціонерами є фізичні особи, і держава національності акціонерів, якщо такими є юридичні особи.

Однією з умов здійснення дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права є попереднє вичерпання потерпілим національних засобів правового захисту. Це означає, що держава не може пред'являти вимоги до іншої держави в зв'язку із заподіянням шкоди своєму громадянину або юридичній особі до тих пір, поки особа, якій завдано шкоду, не вичерпує усі засоби правового захисту в судових або адміністративних органах держави, що, можливо, несе відповідальність за цю шкоду. У різних державах юридичні засоби захисту прав фізичних та юридичних осіб різні, встановити їх єдиний перелік неможливо, тому в міжнародному праві існує лише наведене вище загальне правило. Водночас із цього правила є винятки.

В рішеннях судових органів висвітлені питання дипломатичного захисту осіб, які мають громадянство декількох держав або не мають громадянства взагалі. Так в справі Salem Арбітражний трибунал сформулював важливе правило, згідно з яким дипломатичний захист може надаватися будь-якою державою громадянської приналежності потерпілої особи. Арбітраж ухвалив, що Єгипет не може посилається на той факт, що потерпілий мав ефективне перське громадянство, заперечуючи з приводу позову США – ще однієї держави громадянства. Він заявив, що норма міжнародного права полягає в тому, що в разі подвійного громадянства третя держава не має права оскаржувати позов однієї з двох держав, громадянин яких бере участь у справі, посиляючись на громадянство іншої.

В консультативному висновку по справі *Reparation for Injuries* 1949 року Міжнародний суд назвав практику держав, яка полягає у відмові від захисту своїх громадян проти іншої держави громадянства, як «звичайну практику». На це правило Суд послався в справі Ноттебома.

Підсумовуючи, відзначимо, що дипломатичний захист слід відрізняти від інших визнаних міжнародним правом процедур захисту прав фізичних та юридичних осіб. Вище вже зазначалося, що дипломатичний захист нетотожний дипломатичному сприянню і консульському захисту. Відмінні від дипломатичного захисту механізми захисту прав інвесторів, як правило, передбачають договори про захист і заохочення капіталовкладень. Також відрізняються від дипломатичного захисту процедури, передбачені міжнародними договорами про захист прав людини. Отже, нині дипломатичний захист сприймається як один із нормальних дієвих механізмів захисту прав людини і юридичних осіб. Проте цей інститут недостатньо врегульований нормами міжнародного права, кодифікація їх перебуває лише на проектній стадії уже декілька років. Зазначені норми сформувалися на основі багаторічної практики держав, отримали відображення у низці судових рішень і міжнародно-правовій доктрині. Укладаючи Проект статей про дипломатичний захист, щодо юридичних осіб Комісія міжнародного права зосередила свою увагу на корпораціях, оскільки саме

ця тема має найбільшу практичну значимість. Однак, на думку більшості членів Комісії, основні положення, що стосуються корпорацій, застосовуються у відповідних випадках і до дипломатичного захисту інших юридичних осіб. Водночас слід мати на увазі, що інформація про практику дипломатичного захисту щодо юридичних осіб, які не здійснюють економічної діяльності, надзвичайно мала.

Питання до практичного заняття

1. Справа про ордер на арешт (Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). Рішення Міжнародного Суду ООН 2002р.

2. Справа про дипломатичний притулок (Asylum (Colombia v. Peru)). Рішення Міжнародного Суду ООН 1950р.

3. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі Ноттебома (Ліхтенштейн проти Гватемали, рішення від 18 листопада 1953р. (попередні зауваження), рішення від 6 квітня 1955р. (другий етап).

Література до теми

1. Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
2. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
3. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К. Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
4. Гулієв А. Д. Право зовнішніх зносин: підручник/ Аріф Джаміль огли Гулієв. К.: НАУ. 2012. 488 с.

5. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
6. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
7. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л.О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
8. Канєнберг-Сандул О.К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
9. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
10. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
11. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
12. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
13. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
14. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.

15. Право зовнішніх зносин: зб. док. / упоряд.: Ю.В. Алданов, І.М. Забара, В.І. Резніченко. К.: Видав. дім «Промені», 2003. (Б-ка кафедри міжнар. права).
16. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2006. 372 с.
17. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
18. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
19. Справа Мазілу (Applicability of Article VI, Section 22, of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations). URL: <https://www.icj-cij.org/case/81>
20. Справа про ордер на арешт (Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). Рішення Міжнародного Суду ООН 2002 р. URL: <https://www.icj-cij.org/case/121>
21. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.
22. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) (New Application: 1962). Separate opinion of Judge Jessup URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5401.pdf>.
23. Draft articles on Diplomatic Protection // Official Records of the General Assembly. 2006. Sixty-first Session. Supplement No. 10 (A/61/10). 5 p. URL: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_8_2006.pdf.

Нормативні акти:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_048
2. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 . URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047
3. Віденська конвенція про спеціальні місії 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text
4. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру від 14.03.1975 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_254

5. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14.12.1973 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_389

6. Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном: Розпорядження Президента України від 22.10.1992 р. № 166/92-рп (з Положенням). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/166/92-рп>

7. Про Консульський статут України: Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94 (з Консульським статутом України). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/127/94>

8. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України від 10.06.1993 р. № 198/93 (з Положенням). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/198/93>

9. Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном: Указ Президента України від 08.04.2010 р. № 522/2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/522/2010>

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Регламент Міжнародного суду ООН: URL: <https://www.un.org/ru/icj/rules.shtml>

ТЕМА 7. Рішення міжнародних судових установ щодо територіальних питань

1. Юрисдикція МС ООН щодо вирішення територіальних спорів.
2. Загальна характеристика справи про континентальний шельф у Північному морі (Данія та Нідерланди проти ФРН, рішення від 20 лютого 1969р.) та її вплив на міжнародне право.
3. Загальна характеристика справи про делімітацію морського кордону в районі затоки Мен (Канада проти США, рішення від 12 жовтня 1984р.) та її вплив на розвиток міжнародного права.

Територіальні спори розглядаються у Міжнародному Суді ООН, Міжнародному трибуналі по морському праву, міжнародних арбітражах.

Справа, що стосується арбітражного рішення короля Іспанії від 23 грудня 1906р. про делімітацію прикордонної лінії між Гондурасом і Нікарагуа, була розглянута МС ООН (Гондурас проти Нікарагуа, рішення від 18 листопада 1960р.). Гондурас наполягав, що Нікарагуа зобов'язана виконувати арбітражне рішення короля Іспанії від 23 грудня 1906 р. Нікарагуа просив Суд встановити, що рішення короля Іспанії не є обов'язковим і в будь-якому випадку не може бути виконано. Чотирнадцятьма голосами проти одного МС ООН визнав, що це арбітражне рішення є дійсним і обов'язковим до виконання і що Нікарагуа зобов'язана його виконувати.

Справа (Португалія проти Індії) стосувалася права проходу Португалії через територію Індії, яку було передано на розгляд МС ООН на підставі заяви, прийнятої у провадження 22 грудня 1955 року. Уряд Португалії заявив, що її територія в Індостані включала два оточених індійською територією анклавів (Дадра і Нагар-Авелі). У заяві зазначалося, що в липні 1954 року уряд Індії перешкодив у реалізації права проходу Португалією, з цієї причини Португалія не змогла здійснити своє право суверенітету над анклавами Дадра і Нагар-Авелі. МС ООН прийняв рішення, що встановлена практика між сторонами вимагала отримання дозволу британською або індійською владою на прохід збройних сил, збройної поліції, зброї або військового спорядження. МС ООН встановив, що в 1954р. Португалія мала право проходу щодо приватних осіб, цивільних чиновників і товарів. Проте, події, що відбулися в Дадра 21 і 22 липня 1954р. і призвели до повалення португальського правління у цьому анклаві, створили напруженість в індійському районі, який його оточує. Щодо цієї ситуації напруженості, то МС ООН встановив, що відмова Індії в наданні проходу було частиною повноважень щодо регулювання та контролю права проходу Португалії.

Справа Бельгія проти Нідерландів стосувалася суверенітету над деякими прикордонними землями, яку було передано до МС ООН Бельгією та Нідерландами відповідно до спеціальної уго-

ди, укладеної між двома урядами 7 березня 1957р. Відповідно до Угоди 1957р., сторони просили МС ООН визначити, кому належить суверенітет над ділянками землі, які значилися в матеріалах справи і були відомі в період з 1836–1943 рр. під номерами 91 і 92, розділ А, Зондерейген або Королівству Бельгія або Королівству Нідерландів. Десятьма голосами проти чотирьох МС ООН вирішив, що суверенітет над цими ділянками належить Бельгії. Проте, суддя Герш Лаутерпахт (автор концепції злочини проти людяності) обґрунтував свою позицію, що суверенітет над територією належить Нідерландам, аналогічна позиція судді Спіропулоса. Судді Арманд-Угон і Морено Кінтана супроводили рішення МС ООН заявами зі своїми особливими думками.

Питання до практичного заняття

1. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі, що стосується суверенітету над деякими прикордонними землями (Бельгія проти Нідерландів рішення 20 червня 1959р.).

2. Загальна характеристика справи про делімітацію морсько-го кордону в районі затоки Мен (Канада проти США, рішення від 12 жовтня 1984р.) та її вплив на розвиток міжнародного права.

3. Загальна характеристика справи про континентальний шельф у Північному морі (Данія та Нідерланди проти ФРН, рішення від 20 лютого 1969р.) та її вплив на міжнародне право.

Література до теми

1. Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
2. Бойко І.С. Міжнародне прецедентне право: теорія та практика (рішення Міжнародного Суду ООН щодо морських територіальних спорів) // Право і суспільство. № 6. 2017. С. 199–204.
3. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.

4. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К. Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
5. Грушко М.В., Мануїлова Е.В., Федорова Т.С. Роль та місце інституту юрисдикції в міжнародному праві // Академічні візії. Вип. 21. 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/521/477>
6. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
7. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
8. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
9. Канєнберг-Сандул О.К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
10. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
11. Канєнберг-Сандул О.К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал. 2022, № 1. С. 317–319. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/79.pdf
12. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.

13. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика: монографія / В.П. Кононенко. Київ. Одеса: Фенікс, 2018. 438 с.
14. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
15. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
16. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
17. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
18. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
19. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
20. Rao P. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law and Practice / P. Rao, S. Khan. The Hague: Kluwer Law International, 2001. URL: <https://goo.gl/3eJYIL>
21. Kolb R. The International Court of Justice. A&C Black, 2014. 1362 p.
22. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings. Cambridge University Press. 1996. 640 p.
23. Forlati S. The International Court of Justice: An Arbitral Tribunal or a Judicial Body? Springer. 2014. 235 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Список справ МС ООН: <https://www.icj-cij.org/list-of-all-cases>

ТЕМА 8. Практика міжнародних судових органів щодо делімітації морських просторів

1. Основні джерела міжнародного права, що регулюють морські простори та їх делімітацію.
2. Загальна характеристика справи про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009р.).
3. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009р.).

3 лютого 2009р. МС ООН оголосив рішення у справі про делімітацію континентального шельфу і виключну економічну зону України і Румунії в Чорному морі. Рішення прийнято одногосно і стало сотим рішенням МС ООН з моменту його створення в 1946 році.

Справу про розмежування морського кордону в Чорному морі між Румунією і Україною було порушено у МС ООН з ініціативи Румунії у 2004р. 16 травня 2006р. Україна подала до МС ООН контр-меморандум. У постанові від 30 червня 2006р. МС ООН дозволив Румунії надати відповідь, а Україні – репліку на відповідь і встановив строки подачі цих змагальний документів. Постановою від 8 червня 2007р. МС ООН продовжив строки подачі Україною репліки на відповідь. Репліка на відповідь була представлена в межах продовженого таким чином строку.

Спір між Румунією і Україною стосувався встановлення єдиного морського кордону, що розділяє континентальний шельф і виключну економічну зону між двома державами в Чорному морі.

Сторони визнали юрисдикцію МС ООН для винесення рішення у цій справі. Проте були розбіжності щодо конкретних меж наданої МС ООН юрисдикції. Україна посилалася на умови пункту 4 h Додаткової угоди, які, на її думку, вказували, що сторони не передбачали звертатися до Суду з проханням для встановлення універсального морського кордону по зовнішній межі територіального моря України навколо острова Зміїний.

При розгляді справи МС ООН враховував чинні угоди між сторонами.

Під час обговорення лінії кордону в Чорному морі Україна і Румунія розходилися в юридичному визначенні статусу українського острова Зміїний.

У рішенні були визначені морські кордони України та Румунії в зоні континентального шельфу і виключної економічної зони в Чорному морі навколо острова.

Суд не ставив під сумнів приналежність Зміїного Україні, і те, що він є островом. Але при цьому судді ухвалили, що це не наділяє Україну суверенним правом на територіальні води в тому обсязі, якими володіють острівні держави.

«Лінія, яку провів Суд, і яку будуть дотримуватися, я сподіваюся, обидві сторони, ця лінія розмежовує морські простори в пропорції 2,1 до одного на користь України. Це перше. Друге. Всі розвідані нафтогазові запаси в цьому регіоні вони практично залишаються на території України», – зазначав Володимир Василенко (уповноважений України в Міжнародному суді по цій справі, доктор юридичних наук). Він вважав, що Суд прийняв компромісне рішення. Рішення МС ООН є обов'язковими і оскарженню не підлягають.

Питання до семінарського заняття

1. Загальна характеристика справи про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009р.).

2. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009р.).

3. Юрисдикційні питання в рішенні МС ООН по справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009р.).

Література до теми

1. Аверочкіна Т.В. Юрисдикція України в прибережних водах: адміністративно-правовий вимір: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. 466 с.

2. Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
3. Бойко І. С. Міжнародне прецедентне право: теорія та практика (рішення Міжнародного Суду ООН щодо морських територіальних спорів) // Право і суспільство. № 6. 2017. С. 199–204.
4. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
5. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К. Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
6. Грушко М. В., Мануїлова Е. В., Федорова Т. С. Роль та місце інституту юрисдикції в міжнародному праві // Академічні візії. Вип. 21. 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/521/477>
7. Дармін М. О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
8. Дмитриченко І. В. Практика застосування Міжнародним Судом ООН і міжнародними арбітражами принципів та норм морської делімітації: Навч. посіб. / І. В. Дмитриченко; Укр. держ. мор. техн. ун-т ім. адмірала Макарова. Миколаїв: Атол, 2004. 91 с.
9. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
10. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
11. Канєнберг-Сандул О. К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Ма-

- теріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
12. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
 13. Канєнберг-Сандул О.К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя.Юридичний науковий електронний журнал. 2022, № 1. С. 317–319. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/79.pdf
 14. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
 15. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика: монографія / В.П. Кононенко. Київ. Одеса: Фенікс, 2018. 438 с.
 16. Кривак В.В. Поняття юрисдикції держави в територіальних водах // Митна справа. 2010. № 1. С. 80–84.
 17. Кулієв А. Кульбаба В. Правовий зміст та особливості поняття «юрисдикція» в міжнародному морському праві// Підприємництво, господарство та право. 2018. № 10. С. 224–228.
 18. Кулик М.З. Шляхи оптимізації міжнародно-правового регулювання делімітації морських просторів: автореф. дис... канд. юрид. наук / М.З. Кулик; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2007. 19 с.
 19. Кулик М. Про побудову несуперечливої моделі делімітації морських просторів у сучасному міжнародному праві / М. Кулик // Право України. 2001. № 9. С. 89–92.
 20. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
 21. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.

22. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
23. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
24. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
25. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
26. Шемякін О. Міжнародно-правові основи режиму континентального шельфу України / О. Шемякін, С. Благодельський // Право України. 2002. № 3. С. 158–161.
27. Шемякін О.М. Острів Зміїний: проблеми правового статусу та його значення для делімітації морських просторів / О.М. Шемякін // Правова держава: Щорічник наук. пр. 2005. Вип. 16. С. 473–479.
28. Шем'якін О., Короткий Т. Про делімітацію континентального шельфу між Україною та Румунією. Право України. 1998. № 9. С. 85–88.
29. Kolb R. The International Court of Justice. A&C Black, 2014. 1362 p.
30. Forlati S. The International Court of Justice: An Arbitral Tribunal or a Judicial Body? Springer. 2014. 235 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Список справ МС ООН: <https://www.icj-cij.org/list-of-all-cases>

ТЕМА 9. Система вирішення спорів у морському праві

1. Основні аспекти спорів у морському праві.

2. Міжнародні органи, що займаються вирішенням спорів у морському праві.
3. Правова регламентація діяльності Міжнародного трибуналу з морського права. Порядок обрання суддів Міжнародного трибуналу з морського права. Юрисдикція Міжнародного трибуналу з морського права.
4. Судова процедура в Міжнародному трибуналу з морського права.
5. Загальна характеристика практики Міжнародного трибуналу з морського права.

3 грудня 1973 р. (Нью-Йорк) відбулося відкриття третьої Конференції Організації Об'єднаних Націй з морського права, в ході якої розроблялася Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. Конференція проводиться в Нью-Йорку, Женеві і Каракасі.

27 серпня 1974 р. (Каракас) створена неофіційна робоча група, для обговорення всіх питань, що стосуються врегулювання спорів, які можуть виникнути в результаті застосування або тлумачення Конвенції, пропонуються три окремих механізми: арбітраж, Міжнародний Суд і трибунал з морського права, прийнятий документ відомий як «Документ Каракаса».

22–23 березня 1975 р. (Женева) розглядаються пропозиції про тристоронній механізм врегулювання спорів..

Травень 1975 р. (Женева) після третьої сесії Голова Конференції представляє делегаціям неофіційний єдиний переговорний текст по врегулюванню спорів, у якому міститься проект Статуту трибуналу з морського права, але також розглядається питання про створення трибуналу, який буде займатися виключно діяльністю в Районі як установа міжнародного органу з морського дна.

1976 р. (Нью-Йорк) питання про врегулювання спорів вперше обговорюється на пленарному засіданні Конференції. Конференція обирає створення єдиного трибуналу зі спеціалізованою палатою для вирішення спорів, що стосуються Району морського дна.

15 липня 1977 р. (Нью-Йорк) представлений перший зведений текст пропонованої конвенції, причому процедура врегулю-

вання спорів прийнята як невід'ємна частина Конвенції, а не як додатковий і факультативний протокол.

22 вересня 1980 р. (Нью-Йорк) прийнято назву судового органу, створеного Конвенцією, Міжнародний трибунал з морського права.

21 серпня 1981 р. (Нью-Йорк) Конференція обирає Гамбург місцем перебування Трибуналу.

10 грудня 1982 р. (Монтего-Бей) Конвенція з морського права відкривається для підписання.

15 березня 1983р. (Кінгстон) відбулося перше засідання Підготовчого комітету для обговорення всіх питань, що стосуються функціонування Трибуналу.

16 листопада 1993р. (Нью-Йорк) Гайана депонує 60-ту ратифікацію Конвенції Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, що дозволяє Конвенції набрати чинності через дванадцять місяців.

14 жовтня 1994р. (Нью-Йорк) Федеративна Республіка Німеччина приєднується до Конвенції.

16 листопада 1994 р. (Нью-Йорк) Конвенція набирає чинності.

22 листопада 1994р. (Нью-Йорк) відбулася перша Нарада Сторін Конвенції з морського права. Сторони погоджуються відкласти перші вибори членів Трибуналу до 1 серпня 1996 року.

1 серпня 1996р. (Нью-Йорк) відбулися вибори перших 21 суддів на п'ятій Нараді держав-учасниць Конвенції.

5 жовтня 1996р. (Гамбург) судді обирають першого Голову Трибуналу і Віце-президента.

17 грудня 1996р. (Нью-Йорк) Трибунал отримує статус спостерігача на Генеральній Асамблеї ООН.

3 березня 1997р. (Гамбург) Трибунал створює Палату по спрах, що стосуються морського дна, Палату по спрах, що стосуються рибальства, і Палату по спрах, що стосуються морського середовища.

23 травня 1997р. (Нью-Йорк) сторони Конвенції з морського права приймають Угоду про привілеї та імунітети Міжнародного трибуналу з морського права.

28 жовтня 1997р. (Гамбург) Трибунал ухвалює свої Правила процедури.

13 листопада 1997р. (Гамбург) першу справу передано до Трибуналу, справа (Сент-Вінсент і Гренадіни проти Гвінеї), оперативне звільнення.

4 грудня 1997р. (Гамбург) Трибунал виносить своє перше рішення по справі (Сент-Вінсент і Гренадіни проти Гвінеї), оперативне звільнення.

18 грудня 1997р. (Гамбург) Організація Об'єднаних Націй і Міжнародний трибунал з морського права підписують Угоду про співробітництво і взаємовідносини.

8 вересня 1998р. (Гамбург) набрала чинності Угода про співробітництво і взаємовідносини між Трибуналом і Організацією Об'єднаних Націй.

3 липня 2000р. (Гамбург) офіційне відкриття нової штаб-квартири Трибуналу.

10 грудня 2003р. (Гамбург) створення Міжнародного фонду морського права.

14 грудня 2004р. (Берлін) підписання Угоди між Міжнародним трибуналом по морському праву і Федеративною Республікою Німеччина про штаб-квартиру Трибуналу.

16 квітень 2007р. (Гамбург) Трибунал створює постійну спеціальну камеру для розгляду спорів про делімітацію морських кордонів відповідно до пункту 1 статті 15 Статуту Трибуналу.

Трибунал складається з 21 незалежного судді, що обирається таємним голосуванням державами-учасницями Конвенції. Кожна держава-учасниця може висунути до двох кандидатів з числа осіб, що користуються найвищою репутацією щодо справедливості і сумлінності та визнаною компетентністю в галузі морського права.

Ніякі два члена не можуть бути громадянами однієї і тієї ж держави, в Трибуналі необхідно забезпечити представництво основних правових систем світу та справедливий географічний розподіл; має бути не менше трьох членів від кожної географічної групи, визначеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (африканські держави, держави Азії, держави Східної

Європи, держави Латинської Америки та Карибського басейну і держави Західної Європи та інші держави). Судді обираються на дев'ять років і можуть бути переобрані; строк повноважень однієї третини членів закінчується кожні три роки.

Президент і віце-президент обираються таємним голосуванням більшістю голосів членів. Вони виконують свої повноваження протягом трьох років і можуть бути переобрані. Президент керує роботою і контролює управління Трибуналом і представляє Трибунал в його відносинах з державами та іншими організаціями. Президент головує на всіх засіданнях Трибуналу. У разі рівного розподілу голосів президент має вирішальний голос. Президент також є членом *ex officio* Палати спрощеного провадження. Президент головує в будь-якій спеціальній палаті, членом якої він є.

Якщо до складу Трибуналу або камери не входить суддя за національністю сторони спору, ця сторона може вибрати особу, яка буде засідати в якості судді *ad hoc*. Судді *ad hoc* мають відповідати вимогам для суддів, викладеним в статтях 2, 8 і 11 Статуту. Вони беруть участь у справі, за якою їх обирають на умовах повної рівності з іншими суддями, і мають перевагу перед членами Трибуналу і за віком.

Палата у спорах, що стосуються морського дна, створюється відповідно до розділу 5 частини XI Конвенції 1982р. та статтею 14 Статуту. Палата має юрисдикцію у спорах, що стосуються діяльності в міжнародному районі морського дна.

Палата складається з 11 суддів. Кворум з семи суддів необхідний для формування Палати. Судді Палати відбираються суддями Трибуналу кожні три роки і можуть обиратися на другий строк. Процес відбору забезпечує представництво основних правових систем світу та справедливий географічний розподіл. Палата обирає свого президента з числа своїх суддів (ст. 35 Статуту).

Будь-яка сторона в спорі може клопотати про створення спеціальної камери. Спеціальна камера складається з трьох суддів Палати по спорах, що стосуються морського дна. Склад спеціальної камери визначається Палатою по спорах, що стосуються морського дна, зі схвалення сторін у спорі. Судді спеціальної палати

не можуть бути громадянами будь-якої зі сторін (ст.ст. 187 і 188 Конвенції, ст. 36 Статуту).

Відповідно до пунктів 3 і 4 статті 15 Статуту, спрощена процесуальна палата може заслуховувати і визначати справу шляхом спрощеної процедури, якщо сторони про це просять. Крім того, Палата може прийняти наказ про тимчасові заходи, якщо Трибунал не засідає або немає достатньої кількості членів для складання кворуму.

Палата складається щорічно з п'яти суддів і двох заступників, як це передбачено Статутом. Голова і заступник Голови Трибуналу є членами Палати за посадою; Голова Трибуналу є головою Палати.

Палата у спрах в області рибальства, створена відповідно до пункту 1 статті 15 Статуту, може займатися справами, що стосуються збереження та управління морськими живими ресурсами, які сторони можуть погодитися передати їй. Палата складається з дев'яти суддів.

Палата у спрах, що стосуються морського середовища, створена відповідно до пункту 1 статті 15 Статуту, може займатися справами, що стосуються захисту і збереження морського середовища, які сторони можуть погодитися передати їй. Палата складається з дев'яти суддів. Кворум, необхідний для проведення засідань палати, складається з семи суддів.

Палата у спрах про делімітацію морських кордонів, створена відповідно до пункту 1 статті 15 Статуту, може займатися справами щодо делімітації морських кордонів, які сторони можуть погодитися передати на її розгляд. Палата складається з 11 суддів.

Відповідно до пункту 2 статті 15 Статуту Трибунал створює палату для розгляду конкретного спору на прохання сторін. Склад такої камери визначається Трибуналом зі схвалення сторін, як це передбачено в статті 30 Регламенту.

Шляхом обміну листами від 18 і 19 грудня 2000р. Чилі і Європейське співтовариство повідомили Трибуналу, що вони погодилися з тим, що спір між Чилі та Європейським співтовариством щодо збереження та стійкої експлуатації запасів меч-риби в південно-східній частині Тихого океану повинен бути представленими

в спеціальній камері Трибуналу, що складається з п'яти суддів, яка буде сформована відповідно до пункту 2 статті 15 Статуту.

Наказом від 20 грудня 2000р. Трибунал створив спеціальну камеру для розгляду справи про збереження і стійку експлуатацію запасів меч-риби в південно-східній частині Тихого океану (Чилі проти Європейського Союзу). Це був перший випадок, коли справа була передана в спеціальну камеру Трибуналу.

3 грудня 2014р. між представниками Республіки Гана і Республіки Кот-д'Івуар в Гамбурзі було укладено спеціальну угоду про передачу спору, який стосується делімітації їх морського кордону в Атлантичному океані, в спеціальну камеру Трибуналу, яка буде сформована відповідно до пункту 2 статті 15 Статуту.

Наказом від 12 січня 2015 року Трибунал створив спеціальну камеру для розгляду спору про делімітацію морського кордону між Ганою і Кот-д'Івуаром в Атлантичному океані (Гана проти Кот-д'Івуар)

Наказом від 27 вересня 2019 року Трибунал створив спеціальну камеру для розгляду спору про делімітацію морського кордону між Маврикієм і Мальдівами в Індійському океані (Маврикій проти Мальдів).

Питання до практичного заняття

1. Правова регламентація діяльності Міжнародного трибуналу з морського права.
2. Порядок обрання суддів Міжнародного трибуналу з морського права.
3. Юрисдикція Міжнародного трибуналу з морського права.
4. Судова процедура в Міжнародному трибуналу з морського права.
5. Загальна характеристика практики Міжнародного трибуналу з морського права.
6. Альтернативні методи вирішення морських спорів.

Література до теми

1. Аверочкіна Т.В. Юрисдикція України в прибережних водах: адміністративно-правовий вимір: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. 466 с.

2. Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
3. Бойко І. С. Міжнародне прецедентне право: теорія та практика (рішення Міжнародного Суду ООН щодо морських територіальних спорів) // Право і суспільство. № 6. 2017. С. 199–204.
4. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
5. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К. Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
6. Грушко М. В., Мануїлова Е. В., Федорова Т. С. Роль та місце інституту юрисдикції в міжнародному праві // Академічні візії. Вип. 21. 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/521/477>
7. Дармін М. О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
8. Дмитриченко І. В. Практика застосування Міжнародним Судом ООН і міжнародними арбітражами принципів та норм морської делімітації: Навч. посіб. / І. В. Дмитриченко; Укр. держ. мор. техн. ун-т ім. адмірала Макарова. Миколаїв: Атол, 2004. 91 с.
9. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
10. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
11. Канєнберг-Сандул О. К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Ма-

- теріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
12. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
 13. Канєнберг-Сандул О.К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя.Юридичний науковий електронний журнал. 2022, № 1. С. 317–319.
URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/79.pdf
 14. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрійченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
 15. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика: монографія / В.П. Кононенко. Київ. Одеса: Фенікс, 2018. 438 с.
 16. Кривак В.В. Поняття юрисдикції держави в територіальних водах // Митна справа. 2010. № 1. С. 80-84.
 17. Кулієв А. Кульбаба В. Правовий зміст та особливості поняття «юрисдикція» в міжнародному морському праві// Підприємництво, господарство та право. 2018. № 10. С. 224-228.
 18. Кулик М.З. Шляхи оптимізації міжнародно-правового регулювання делімітації морських просторів: автореф. дис... канд. юрид. наук / М.З. Кулик; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2007. 19 с.
 19. Кулик М. Про побудову несуперечливої моделі делімітації морських просторів у сучасному міжнародному праві / М. Кулик // Право України. 2001. № 9. С. 89–92.
 20. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
 21. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.

22. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
23. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
24. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
25. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
26. Шемякін О. Міжнародно-правові основи режиму континентального шельфу України / О. Шемякін, С. Благодельський // Право України. 2002. № 3. С. 158–161.
27. Шемякін О.М. Острів Зміїний: проблеми правового статусу та його значення для делімітації морських просторів / О.М. Шемякін // Правова держава: Щорічник наук. пр. 2005. Вип. 16. С. 473–479.
28. Шем'якін О., Короткий Т. Про делімітацію континентального шельфу між Україною та Румунією // Право України. 1998. № 9. С. 85–88.
29. Chandrasekhara P., Gautie Ph. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law, Practice and Procedure (Elgar International Law and Practice series). 2018. 392 p.
30. Rao P. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law and Practice/ P. Rao, S. Khan. The Hague: Kluwer Law International, 2001. URL: <https://goo.gl/3eJYIL>
31. Turner B. International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS). In: Turner B. (eds). The Statesman's Yearbook. Palgrave Macmillan, London. 2010. P. 49–50.
32. Yearbook International Tribunal for the Law of the Sea / Annuaire Tribunal international du droit de la mer. Brill. V. 13. 2010. 271 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний трибунал з морського права: <https://www.itlos.org/en/main/the-tribunal/the-tribunal/>

ТЕМА 10. Практика Міжнародного трибуналу з морського права

1. Аналіз рішень Міжнародного трибуналу з морського права. Правовий аналіз справи «Monte Confurco» (Сейшели проти Франції, рішення МТМП від 18 грудня 2000р.). Правовий аналіз справи «ARA Libertad» (Аргентина проти Гани, рішення МТМП від 15 грудня 2012р.). Правовий аналіз Консультативного висновку Міжнародного трибуналу з морського права про відповідальність держав за діяльність на морському дні за межами національної юрисдикції (Консультативний висновок від 1 лютого 2011р.). Правовий аналіз справи «Arctic Sunrise» (Королівство Нідерланди проти Російської Федерації, рішення МТМП від 22 листопада 2013р. (тимчасові заходи)).
2. Вплив цих рішень на формування норм та стандартів у морському праві.

У справах Сент-Вінсент і Гренадіни проти Гвінеї про судно «Сайга» (№ 1 і № 2) 13 листопада 1997 року Сент-Вінсент і Гренадіни подала заяву про негайне звільнення Гвінеєю нафтового танкера «Сайга», його вантажу та екіпажу. Судно «Сайга» ходить під прапором Сент-Вінсента і Гренадін та було заарештовано за бункерування риболовних суден біля берегів Гвінеї. Трибунал вирішив 4 грудня 1997 року, що судно та його екіпаж повинні бути визволені після отримання забезпечувального платежу. Цей платіж повинен бути рівний вартості дизельного палива, що знаходилося на судні, плюс додатково 400 тисяч доларів США у вигляді застави. 20 лютого 1998р. уряди Сент-Вінсента і Гренадін і Гвінеї домовилися про розгляд Трибуналом їх спору з питання судна «Сайга» по суті. В рамках справи розглядалися питання юрисдикції прибережної держави в своїй виключній економічній зоні, свобода судноплавства, застосування митних законів, бункерування суден і право переслідування по гарячих слідах. Рішення по справі Трибунал виніс 1 липня 1999р., у якому постановив, провівши арешт і затримання судна «Сайга» і його екіпажу, Гвінея порушила права

Сент-Вінсента і Гренадін згідно з Конвенцією Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982р. і повинна виплатити Сент-Вінсент і Гренадіни компенсацію в розмірі 2 123 357 дол. США.

У справі Малайзія проти Сінгапуру про введення тимчасових заходів у зв'язку з розширенням Сінгапуром прибережної смуги в Джохорській протоці і навколо неї 5 вересня 2003р. від Малайзії надійшло клопотання про введення тимчасових заходів проти Сінгапуру до арбітражу, який створюється відповідно Додатку VII до Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права. Спір стосувався проведених Сінгапуром робіт по розширенню і освоєнню прибережної смуги, що імовірно порушувало права Малайзії в Джохорській протоці і навколо неї. 8 жовтня 2003 року Трибунал вирішив, що роботи з розширення та освоєння прибережної смуги можуть мати негативний вплив на морське середовище в Джохорській протоці і навколо неї. З цієї причини Трибунал визнав, що обережність і завбачливість вимагають, щоб Малайзія і Сінгапур створили механізми для обміну інформацією про роботи по розширенню і освоєнню прибережної смуги та оцінки їх наслідків. Трибунал зазначив, щоб сторони сформуливали групу незалежних експертів для підготовки доповіді про наслідки цієї діяльності. Трибунал наказав Сінгапуру відмовитися від робіт по розширенню і освоєнню прибережної смуги, якщо вони можуть завдати непоправної шкоди правам Малайзії або серйозної шкоди морському середовищу, а також ухвалив, що сторони повинні до 9 січня 2004р. подати доповідь про дотримання ними визначених тимчасових заходів. 26 квітня 2005р. Малайзія і Сінгапур врегулювали свій спір підписанням відповідної угоди. Остаточне рішення у справі було винесено 1 вересня 2005р. та відповідало умовам, обговореним в угоді про врегулювання спору. Запропоновані Трибуналом тимчасові заходи 2003р. привели до дипломатичного рішення спору.

Дипломатичне рішення було і у справі «Чайсірі Ріфер 2» Панама проти Ємену, яка була ініційовано Панамою для негайного звільнення судна, його екіпажу і вантажу, затриманих владою Ємену відповідно до ст. 292 Конвенції ООН з морського права 1982р. 13 липня 2001р. Панама і Ємен уклали угоду, і після звіль-

нення судна, його вантажу і екіпажу справу було виключено з реєстру справ Трибуналу відповідно до положень ст. 105 (2) і (3) Регламенту Трибуналу.

У справі «Камуко» Панама проти Франції французька влада затримали панамське судно. Панама звернулася в Трибунал з клопотанням про негайне звільнення судна. Франція наполягала, що Панама не має права звертатися до трибуналу, оскільки справа ще знаходилося на розгляді муніципального суду. Панама заперечувала, що ст. 292 Конвенції ООН з морського права 1982р. не вимагає попереднього вичерпання місцевих засобів захисту. Трибунал зазначив, що, згідно з Конституцією Франції, міжнародні угоди мають пріоритет над національними законами, хоча в Кримінальному кодексі, який застосовувався під час розгляду в муніципальному суді, і немає на це чіткої вказівки. Трибунал постановив, що затримка передачі йому заяви Панами буде порушенням ст. 292 зі сторони Франції.

Справа «Джуно Трейдер» було порушено від імені держави прапора судна Сент-Вінсент і Гренадіни проти Гвінеї-Бісау. Співвиник у зв'язку з затриманням судна і його екіпажу за звинуваченням у порушенні національного рибальського законодавства у виключній економічній зоні Гвінеї-Бісау. Гвінея-Бісау заперечила проти юрисдикції Трибуналу на тій підставі, що, згідно з її національним законодавством, право володіння судном «Джуно Трейдер» перейшло Гвінеї-Бісау, а, отже, Сент-Вінсент і Гренадіни не можуть вважатися державою прапора судна. Трибунал, однак, вважав, що, якими б не були наслідки остаточної зміни національності власника судна, конкретні обставини справи, що розглядається не дають підстав вважати, що зміна власника вже завершена. У своєму рішенні від 18 грудня 2004р. Трибунал встановив негайно звільнити судно «Джуно Трейдер» під заставу в 300 000 євро. Трибунал встановив, що всім членам команди повинна бути надана можливість вільно покинути Гвінею-Бісау без будь-яких умов.

Запит про надання консультативного висновку, поданий в Камеру у справах, що стосуються морського дна присвячений обов'язкам та зобов'язанням держав, тих, хто поручився за фізичних і юридичних осіб, які ведуть діяльність у Районі морського

дна. 6 травня 2010р. Рада Міжнародного органу з морського дна прийняла рішення звернутися в Камеру у справах, що стосуються морського дна, для отримання консультативного висновку щодо обов'язків та зобов'язань держав, тих, хто поручився за фізичних і юридичних осіб, які ведуть діяльність у Районі морського дна. Ресурсами Району морського дна, такими як поліметалічні конкреції і сульфіди, управляє Міжнародний орган по морському дну. Письмові заяви надійшли від дванадцяти держав-учасниць Конвенції з морського права 1982р. і трьох міжурядових організацій, слухання у справі відбулися у вересні 2010р. за участю дев'яти держав-учасників Конвенції 1982р. і трьох міжурядових організацій. Консультативний висновок було винесено 1 лютого 2011р., який одноголосно прийняли судді Камери по справах, що стосуються морського дна. Камера встановила два види зобов'язань держав: пряме зобов'язання, що передбачає, наприклад, дотримання принципу обережності, і зобов'язання з проведення комплексної перевірки з метою забезпечення дотримання підрядниками, щодо яких дається порука, умов контракту та зобов'язань, передбачених Конвенцією 1982р. Згідно з висновком недотримання таким підрядником своїх зобов'язань саме по собі не породжує відповідальності держави. Відповідальність держави виникає в тому випадку, якщо ця держава не виконує своїх зобов'язань по Конвенції 1982р. і якщо було завдано збитків. Між таким невиконанням і шкодою необхідно встановити причинно-наслідковий зв'язок. Камера також визнала, що Конвенція 1982р. вимагає, щоб держава в рамках своєї правової системи прийняла закони, правила та адміністративні заходи, покликані забезпечувати дотримання підрядником своїх зобов'язань.

У спорі Бангладеш проти М'янма з питання про делімітацію морського кордону між Бангладеш і М'янмою в Бенгальській затоці 14 грудня 2009р. Трибунал приступив до розгляду його. До липня 2011р. сторони обмінялися змагальними документами, а слухання відбулися у вересні 2011р. Спір став першою справою Трибуналу щодо делімітації морського кордону, в рамках якого Трибунал визначав континентальний шельф, що тягнувся далі 200 морських миль. При вирішенні спору Трибунал повинен був роз-

глянути кілька питань, в тому числі питання про наявність між сторонами угоди про делімітацію територіального моря, а також метод делімітації виключної економічної зони і континентального шельфу в межах 200 морських миль (за методом бісекторальної лінії або по принципу рівновіддаленості / з урахуванням особливих обставин). Трибуналу довелося вирішувати питання про наявність у нього компетенції для делімітації континентального шельфу за межами 200 морських миль, а також визначити метод делімітації для використання в зазначеній галузі. Рішення у справі було винесено 14 березня 2012р. Спір стосувався делімітації морського кордону між Бангладеш і М'янмою в Бенгальській затоці для визначення територіального моря, виключної економічної зони і континентального шельфу.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика справи «Monte Confurco» (Сейшели проти Франції, рішення МТМП від 18 грудня 2000р.).
2. Загальна характеристика справи «ARA Libertad» (Аргентина проти Гани, рішення МТМП від 15 грудня 2012р.).
3. Загальна характеристика Консультативного висновку Міжнародного трибуналу з морського права про відповідальність держав за діяльність на морському дні за межами національної юрисдикції (Консультативний висновок від 1 лютого 2011р.).
4. Загальна характеристика справи «Arctic Sunrise» (Королівство Нідерланди проти Російської Федерації, рішення МТМП від 22 листопада 2013р. (тимчасові заходи)).

Література до теми

1. Андрейченко С. С. Канєнберг-Сандул О. К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
2. Бойко І. С. Міжнародне прецедентне право: теорія та практика (рішення Міжнародного Суду ООН щодо морських територіальних спорів) // Право і суспільство. № 6. 2017. С. 199–204.

3. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
4. Гарбар К.Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К.Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
5. Грушко М.В., Мануїлова Е.В., Федорова Т.С. Роль та місце інституту юрисдикції в міжнародному праві // Академічні візії. Вип. 21. 2023.URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/521/477>
6. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
7. Дмитриченко І.В. Практика застосування Міжнародним Судом ООН і міжнародними арбітражами принципів та норм морської делімітації: Навч. посіб. / І.В. Дмитриченко; Укр. держ. мор. техн. ун-т ім. адмірала Макарова. Миколаїв: Атол, 2004. 91 с.
8. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
9. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л.О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
10. Канєнберг-Сандул О.К. Вирішення міжнародних спорів за допомогою системи міжнародного правосуддя. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, (24–25 грудня 2021 року)/ Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 12–14.
11. Канєнберг-Сандул О.К., Форманюк В.В. Загальні аспекти міжнародного правосуддя // Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 486–488.
12. Канєнберг-Сандул О.К. Еволюція створення системи міжнародного правосуддя.Юридичний науковий електронний журнал. 2022, № 1. С. 317–319.

URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/79.pdf

13. Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародна-правова відповідальність держави за поведінку державних органів // Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. / Юридичний науковий електронний журнал. № . 1/2021. С. 349–351.
14. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика: монографія / В.П. Кононенко. Київ. Одеса: Фенікс, 2018. 438 с.
15. Кривак В.В. Поняття юрисдикції держави в територіальних водах // Митна справа. 2010. № 1. С. 80-84.
16. Кулієв А. Кульбаба В. Правовий зміст та особливості поняття «юрисдикція» в міжнародному морському праві// Підприємництво, господарство та право. 2018. № 10. С. 224-228.
17. Кулик М.З. Шляхи оптимізації міжнародно-правового регулювання делімітації морських просторів: автореф. дис... канд. юрид. наук / М.З. Кулик; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2007. 19 с.
18. Кулик М. Про побудову несуперечливої моделі делімітації морських просторів у сучасному міжнародному праві / М. Кулик // Право України. 2001. № 9. С. 89–92.
19. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
20. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
21. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
22. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
23. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.

24. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
25. Шемякін О. Міжнародно-правові основи режиму континентального шельфу України / О. Шемякін, С. Благодельський // Право України. 2002. № 3. С. 158–161.
26. Шемякін О.М. Острів Зміїний: проблеми правового статусу та його значення для делімітації морських просторів / О.М. Шемякін // Правова держава: Щорічник наук. пр. 2005. Вип. 16. С. 473–479.
27. Шем'якін О., Короткий Т. Про делімітацію континентального шельфу між Україною та Румунією // Право України. 1998. № 9. С. 85–88.
28. Chandrasekhara P., Gautie Ph. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law, Practice and Procedure (Elgar International Law and Practice series). 2018. 392 p.
29. Rao P. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law and Practice/ P. Rao, S. Khan. The Hague: Kluwer Law International, 2001. URL: <https://goo.gl/3eJYIL>
30. Turner B. International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS). In: Turner B. (eds). The Statesman's Yearbook. Palgrave Macmillan, London. 2010. P. 49–50.
31. Yearbook International Tribunal for the Law of the Sea / Annuaire Tribunal international du droit de la mer. Brill. V. 13. 2010. 271 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний трибунал з морського права: <https://www.itlos.org/en/main/the-tribunal/the-tribunal/>

ТЕМА 11. Міждержавні справи в практиці Європейського Суду з прав людини

1. Європейський суд з прав людини та його роль у захисті прав людини. Важливість міждержавних справ у діяльності ЄСПЛ. Юрисдикція ЄСПЛ.
2. Процедура розгляду міждержавних справ в ЄСПЛ.
3. Аналіз деяких міждержавних справ в ЄСПЛ: справа Кіпр проти Туреччини (IV) (рішення ЄСПЛ по суті від

10 травня 2001р., рішення ЄСПЛ щодо справедливої конфіскації від 12 травня 2014р.); справа Ірландія проти Великобританії (рішення ЄСПЛ від 18 січня 1978р., резолюція Комітету Міністрів від 27 червня 1978р.); справа Данія проти Туреччини (рішення ЄСПЛ від 5 квітня 2000р., резолюція Комітету Міністрів від 9 грудня 2004р.).

Сфера захисту прав людини не є виключенням у захисті національних інтересів шляхом використання органів міжнародної ад'юдикації. Будь-яка Договірна Сторона Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. може передати на розгляд ЄСПЛ питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Договірною Стороною (ст. 33 Конвенції 1950р.). Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі статтею 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р.

Міждержавну скаргу може подати будь-яка держава-учасниця Конвенції 1950 р. на іншу державу-учасницю Конвенції 1950 р. Підставою для скарги може бути виключно порушення свобод і прав, які гарантуються Конвенцією і протоколами до неї. Держави-учасниці Конвенції ратифікували її за власною волею, тому звернення до ЄСПЛ не вважається втручанням їхні внутрішні справи та не порушує принципу суверенітету та інших принципів міжнародного права.

Держава-позивач має право подавати скарги для того, щоб відновити права своїх громадян, порушені діями держави-відповідача. Однак ЄСПЛ також визнає випадки, в яких держава-позивач скаржитися в обмеженні або порушенні «колективних прав» громадян інших держав навіть у тих випадках, коли не порушені інтереси громадян держави-позивача.

Отже, міждержавні справи перед Європейським Судом з прав людини виникають, коли одна держава подає скаргу проти іншої держави за порушення прав людини, передбачених Європейською конвенцією з прав людини. Цей процес може бути ініційований державами-членами Ради Європи та, у випадку визнання пору-

шення, суд може винести рішення та накласти відповідні санкції. Міждержавні справи є однією з форм забезпечення виконання стандартів прав людини в Європі.

Питання до практичного заняття

1. Міждержавні справи в практиці ЄСПЛ.
2. Загальна характеристика справи Кіпр проти Туреччини (IV) (рішення ЄСПЛ по суті від 10 травня 2001р., рішення ЄСПЛ щодо справедливої конфіскації від 12 травня 2014р.).
3. Загальна характеристика справи Ірландія проти Велико-британії (рішення ЄСПЛ від 18 січня 1978р., резолюція Комітету Міністрів від 27 червня 1978р.).
4. Загальна характеристика справи Данія проти Туреччини (рішення ЄСПЛ від 5 квітня 2000р., резолюція Комітету Міністрів від 9 грудня 2004р.).

Література до теми

1. Гуркіна В., Жолудєва В., Купіна К. Роль Європейського Суду з прав людини у вирішенні питань сепаратизму: аналіз рішень ЄСПЛ у справах міждержавних конфліктів // Актуальні проблеми права: теорія і практика. № 45. 2023. С. 60–68.
2. Дудаш Т. Практика Європейського суду з прав людини. Навчальний посібник. Алерта, 2016. 488 с.
3. Ігнатенко Є.О. Судова практика Європейського Суду з прав людини // Національна парадигма правового розвитку сучасної України: збірник тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (Дніпро, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. С. 104–107.
4. Манукян В.І. Страсбурзьке право. Європейський суд з прав людини. Теорія, принципи, практика / Вячеслав Манукян. Київ: Норма права, 2023. 596 с.
5. Медведєва М. Юрисдикційні імунітети держав у контексті відшкодування Росією шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії// Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 1. 2023. С. 44–52.
6. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. URL: www.eurocourt.org.ua/.

7. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О.В. Сердюк, Ю.В. Щокін, І.В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.
8. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
9. Pieter van Dijk, Godefridus J. H. Hoof, G. J. H. Van Hoof. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, 1998. 850 p.

Інформаційні ресурси:

1. Європейський суд з прав людини: <http://www.echr.coe.int>
2. Список справ ЄСПЛ: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22%22%5D%7D

ТЕМА 12. Розвиток міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права в практиці міжнародних судових органів

1. Роль міжнародних судових органів у розвитку та зміцненні міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права.
2. Огляд історичних етапів розвитку міжнародного гуманітарного права (від Гаазьких конвенцій до Женевських конвенцій).
3. Роль Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди в судовому розгляді порушень міжнародного гуманітарного права.
4. Створення Міжнародного кримінального суду та його Статут. Компетенція та процедури розгляду справи у Міжнародному кримінальному суді.
4. Аналіз судових рішень та процесів: справа про застосування Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (Боснія і Герцеговина проти Сербії)

і Чорногорії, рішення від 11 липня 1996р. та рішення від 25 лютого 2007р.; Хорватія проти Сербії; рішення від 18 листопада 2008р.; заява про перегляд рішення від 11 липня 1996 року у справі про застосування Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (Боснія і Герцеговина проти Югославії), попередні заперечення (Югославія проти Боснії та Герцеговини) рішення від 3 лютого 2003 р.); огляд рішення МС ООН у справі про застосування Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (Боснія і Герцеговина проти Сербії і Чорногорії, рішення від 11 липня 1996р. і рішення від 25 лютого 2007р.; Хорватія проти Сербії, рішення від 18 листопада 2008р.); огляд Консультативного висновку МС ООН про застереження до Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (Консультативний висновок від 28 травня 1951 р.).

Європейський суд з прав людини у своїй діяльності з захисту жертв війни безпосередньо не застосовує норми міжнародного гуманітарного права, проте використовує його принципи через тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. та протоколів до неї.

Класифікація справ, які розглядав чи наразі розглядає ЄСПЛ, із захисту жертв війни: справа щодо Катинського розстрілу під час Другої світової війни; справи, що стосуються турецько-кіпрського конфлікту; справи, що стосуються конфлікту між турецькими силами безпеки і Робітничою партією Курдистану; справи, що стосуються операцій НАТО в колишній Югославії; справи, що стосуються конфлікту в Чечні; справи, що стосуються конфлікту в Боснії і Герцеговині; справи, що стосуються вірмено-азербайджанського конфлікту щодо Нагірного Карабаху; справи, що стосуються грузино-російського конфлікту; справи, що стосуються міжнародних військових операцій в Іраку; справа про конфлікт у Хорватії (Маргус проти Хорватії); справи, що стосуються україно-російського конфлікту.

Захист жертв війни у практиці ЄСПЛ здійснюється через встановлення порушень під час збройного конфлікту: статті 1 (зобов'язання поважати права людини), статті 2 (право на життя), статті 3 (заборона жорстокого, чи такого, що принижує гідність, поводження), статті 5 (право на свободу та особисту недоторканість), статті 6 (право на справедливий суд), статті 7 (відсутність покарання без закону), статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції), статті 9 (свобода думки, совісті і релігії), статті 10 (свобода висловлення), статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту), 14 (заборона дискримінації) Конвенції 1950р., статті 1 (захист власності), статті 2 (право на освіту) Першого протоколу до Конвенції.

Характерною особливістю справ щодо захисту жертв війни у практиці ЄСПЛ є встановлення триваючого порушення статей 2, 3, 5, 8, 13 Конвенції 1950р., статті 1 Першого протоколу до Конвенції (Кіпр проти Туреччини, Варнава та інші проти Туреччини). Також ЄСПЛ може встановити подальше порушення статті 2 Конвенції 1950р. (Бензер й інші проти Туреччини). У справі Абдулханов та інші проти Росії встановлено порушення матеріального та процесуального аспектів статті 2 Конвенції 1950р.

Порушення статті 38 (зобов'язання надати всі необхідні умови для розгляду справи) Конвенції 1950р. у зв'язку зі збройним конфліктом. У справі Бензер й інші проти Туреччини ЄСПЛ встановив порушення статті 38 Туреччиною, так як турецький уряд приховав докази, а саме журнал польоту літаків, які здійснювали бомбардування. Також ЄСПЛ визнав не виконання зобов'язань відповідно до статті 38 (зобов'язання створити необхідні умови для розгляду справи) Конвенції 1950р. у справі Яновієц та інші проти Росії (справа щодо Катинського розстрілу під час Другої світової війни).

Окремим питанням щодо захисту жертв війни у практиці ЄСПЛ є встановлення «юрисдикційного зв'язку» для цілей статті 1 Конвенції 1950р. (Маркович та інші проти Італії, Джалуд проти Нідерландів).

У справах, що стосувалися конфлікту в Чечні постало питання не виконання РФ статті 46 (обов'язкова сила рішень) Конвенції 1950 р. (Абуєва та інші проти Росії, Ісаєва проти Росії).

Можливе і дружнє врегулювання справ, пов'язаних із захистом жертв війни, наприклад, справа Прітчард проти Сполученого Королівства, у зв'язку з чим ЄСПЛ вирішив видалити її з реєстру справ відповідно до статті 37 (вилучення заяв з реєстру справ) Конвенції 1950р.

Важливим питанням захисту жертв війни є питання справедливої сатисфакції. У рішенні Великої палати від 12 травня 2014 року у справі Кіпр проти Туреччини щодо справедливої сатисфакції ЄСПЛ постановив, що Туреччина повинна була виплатити Кіпру 30 000 000 євро за моральну шкоду, заподіяну родичам зниклих без вести осіб, а також 60 000 000 євро компенсації моральної шкоди, заподіяної грекам-кіпріотам – жителям півострова Карпас. Ці суми, на думку ЄСПЛ, повинні бути розподілені кіпрським урядом серед конкретних жертв під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи.

Необхідно звернути увагу, що держава може відступити від зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї відповідно до положень статті 15 Конвенції 1950р. в умовах збройного конфлікту. Проте дії держави повинні відповідати зобов'язанням за міжнародним правом та неможливо відступити від права на життя, за винятком законних актів війни (дотримання норм і принципів міжнародного гуманітарного права), заборони катувань та нелюдського або принизливого поводження чи покарання, заборони рабства та примусової праці, а також принципу «ніякого покарання без закону»; аналогічно, не може бути відступу від статті 1 Протоколу № 6 (скасування смертної кари в мирний час) до Конвенції 1950р., статті 1 Протоколу № 13 (скасування смертної кари за будь-яких обставин) до Конвенції 1950р. та статті 4 (право не бути судимим або покараним двічі) Протоколу № 7 до Конвенції 1950р.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН про застереження до Конвенції про попередження злочину

геноциду і покарання за нього (Консультативний висновок від 28 травня 1951р.).

2. Загальна характеристика справи, що стосується застосування Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Грузія проти РФ, рішення від 1 квітня 2011р.).

3. Питання міжнародного гуманітарного права у практиці Європейського суду з прав людини.

4. Питання міжнародного гуманітарного права у практиці Міжамериканського суду з прав людини.

Література до теми

1. Гринчак В.А., Земан І.В., Когутич І.І., Марін О.К. Міжнародне кримінальне право (співробітництво держав у протидії злочинності). Право, 2019. 440 с.
2. Андрейченко С.С., Зелінська Н.А., Дрьоміна-Волок Н.В., Коваль Д.О. Теорія та практика міжнародного кримінального права. Фенікс, 2017. 582 с.
3. Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
4. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
5. Гарбар К.Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К.Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
6. Гутник В. Міжнародний кримінальний суд: навчальний посібник / В. Гутник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 194 с.
7. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): На-

уковий вісник Ужгородського національного університету.
Серія: Право. С. 363–367.

8. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.
9. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л.О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
10. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
11. Міжнародне гуманітарне право. / Укл.: Алієв Р.В., Ануфрієв М.І., Бортняк В.А., Грицай Т.Г., Дрозд О.Ю., Дубенко О.І., Журавльов Д.В., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Кривенко О.В., Курилюк Ю.Б., Петков С.В., Сивка В.В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 598 с.
12. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2017. 145с.
13. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В.В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
14. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
15. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
16. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
17. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
18. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.

19. Шпак І.В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права / І.В. Шпак // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365. URL: <http://goo.gl/cCtbyR>
20. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. URL: <https://goo.gl/W8gJeS>
21. Espósito C., Parlett K. The Cambridge Companion to the International Court of Justice. Cambridge University Press. 2023. 400 p.
22. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 1996. URL: <https://goo.gl/rIPsuR>
23. The International Court of Justice (International Law series, 23) by William A. Schabas. Edward Elgar Publishing (October 31, 2020). 1392 p.
24. Janis M., Noyes J., Sadat L. International Law: Cases and Commentary (American Casebook Series) 6th Edition West Academic Publishing; 6th edition (June 26, 2020). 1311 p.
25. Lavranos N. Regulating competing jurisdictions among international courts and tribunals / N. Lavranos // Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 2008. № 68. P. 576–621. URL: <http://goo.gl/rsp3gC>
26. Mackenzie R. International courts and tribunals and the independence of the international judge / R. Mackenzie, P. Sands // Harvard International Law Journal. 2003. Vol. 44. № 1. P. 271–285. URL: <http://goo.gl/CgNo4m>
27. Posner E.A. Is the International Court of Justice biased? / E.A. Posner, M. de Figueiredo // Journal of Legal Studies. 2005. № 34. P. 599–629. URL: <http://goo.gl/CzueQL>
28. Richard H. Steinberg The International Criminal Court: Contemporary Challenges and Reform Proposals. 2020. 374 p.
29. Tsilonis V. The Jurisdiction of the International Criminal Court. Springer Nature Switzerland AG. 2019. 283 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Європейський суд з прав людини: <http://www.echr.coe.int>
3. Міжнародний кримінальний суд: <https://www.icc-cpi.int/>
4. Список справ Міжамериканського суду з прав людини: www.corteidh.or.cr/cf/Jurisprudencia2/index.cfm?lang=en
5. Список справ ЄСПЛ: [hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

ТЕМА 13. Захист національних інтересів України в органах міжнародної ад'юдикації

1. Загальна характеристика справ «Україна проти РФ» в МС ООН.
2. Загальна характеристика скарг України проти РФ в ЄСПЛ.
3. Загальна характеристика справ «Україна проти РФ» в Органі з вирішення спорів СОТ.
4. Визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду ad hoc.
5. Загальна характеристика справ «Україна проти РФ» в Міжнародному арбітражному суді в Гаазі.

У січні 2017 року Україна звернулася до Міжнародного суду ООН із позовом проти РФ, пославшись на порушення РФ двох конвенцій: Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

За порушення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму Україна просить МС ООН зобов'язати РФ припинити передавати кошти і зброю «терористичним угрупованням» у так званих «ДНР» і «ЛНР», а також компенсувати моральну і матеріальну шкоду Україні та постраждалим громадянам.

За порушення Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації Україна вимагає відновити права Меджлісу кримських татар, забезпечити право на освіту україн-

ською в Криму та виплатити компенсацію жертвам дискримінації. У березні 2017 року, коли МС ООН розглядав клопотання України про тимчасові заходи, вимоги щодо дискримінації суд задовольнив, зобов'язавши РФ утриматися від обмежень кримських татар у представництві їхніх інтересів, зокрема, відновити діяльність Меджлісу, а також забезпечити відновлення освіти меншин українською мовою.

3–7 червня 2019р. в МС ООН відбулися усні слухання щодо Попередніх заперечень Росії стосовно юрисдикції МС ООН розглядати справу Україна проти РФ. 8 листопада 2019р. у відкритому судовому засіданні відбулося оголошення рішення щодо наявності юрисдикції у МС ООН по зазначеній справі, відповідно до якого усі попередні заперечення РФ були відхилені, що дозволило перехід судового процесу до наступної стадії – розгляд справи по суті.

14 вересня 2016 року Україна ініціювала спір з Російською Федерацією щодо порушення нею Конвенції ООН з морського права. 14 вересня 2016 року Міністерство закордонних справ України офіційно надіслало Міністерству закордонних справ Російської Федерації повідомлення про Трибунал і позовну заяву про ініціювання арбітражного розгляду відповідно до Додатку VII до Конвенції 1982р.

Правовою основою діяльності Трибуналу є Конвенція з морського права 1982р., Статут Трибуналу (Додаток VI до Конвенції ООН з морського права), Правила процедури, які прийняті 28 жовтня 1997р., резолюції про внутрішню судову практику Трибуналу від 31 жовтня 1997р., а також Основні напрями підготовки і подання справ у Трибуналі від 28 жовтня 1997р.

25 травня Міжнародний трибунал з морського права прийняв рішення щодо тимчасових заходів у справі Україна проти РФ:

а) 19 голосами проти 1 – Російська Федерація повинна негайно звільнити українські військові кораблі «Бердянськ», «Нікополь» та «Яни Капу» і повернути їх під варту України;

б) 19 голосами проти 1 – Російська Федерація повинна негайно звільнити 24 затриманих українських військовослужбовців і дозволити їм повернутися в Україну;

с) 19 голосами проти 1 – Україна і Російська Федерація повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити або продовжити спір, представлений в арбітражний трибунал по Додатку VII.

Україна і Російська Федерація є державами-учасницями Конвенції ООН з морського права. Відповідно до пункту 1 статті 287 Конвенції обидві держави обрали арбітражний трибунал, заснований згідно з додатком VII до Конвенції як основний засіб для врегулювання спорів, що стосуються тлумачення або застосування Конвенції. Україна звернулась до Арбітражного трибуналу щодо порушення РФ положень Конвенції ООН з морського права 1982р. щодо імунітету українських військових кораблів. Це універсальна, загальновизнана норма міжнародного морського права, яка відноситься до звичаєвого міжнародного права. Сутність порушеної РФ норми міжнародного морського права полягає у тому, що військові кораблі володіють імунітетом від юрисдикції будь-якої третьої держави. Щодо проходу українських військових кораблів Чорним морем через Керченську протоку в Азовське море – це безумовно правомірний прохід, заснований на Конвенції ООН з морського права 1982р. та на Договорі між Україною і РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003р.

У 2016р. Україна ініціювала в Арбітражному трибуналі з морського права справу «щодо захисту своїх прав як прибережної держави в прилеглих до Криму акваторіях в Чорному морі, Азовському морі та Керченській протоці», звинувативши Росію в порушенні Конвенції ООН з морського права. Позовні вимоги України стосуються прав України у прилеглих до Криму морських зонах.

З початку агресії Російської Федерації проти нашої країни в лютому 2014 року звернення до Європейського суду з прав людини з міждержавними заявами проти уряду Росії стало одним з пріоритетних напрямів захисту інтересів України.

У зв'язку з агресією Росії проти України, що призвела до масових порушень прав людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також інших частинах України, де триває

військова агресія Росії, Уряд України подав до ЄСПЛ ряд позовів проти уряду Росії.

Зокрема, міждержавні заяви включають скарги Уряду України на порушення прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. На даний момент у ЄСПЛ розглядається 4 міждержавні справи України, зокрема щодо подій в Криму, на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, порушень прав людини під час захоплення моряків та вбивств опонентів Росією.

У зв'язку з повномасштабною війною Росії проти України, яка призводить до нападів на цивільне населення, ЄСПЛ виступив з тимчасовими вказівками до Росії щодо утримання від військових атак та гарантування безпеки цивільних об'єктів. Згодом були розширені вказівки, що зобов'язували Росію надати доступ до безпечних евакуаційних маршрутів та іншої допомоги цивільному населенню.

У червні 2022 року Уряд України подав до ЄСПЛ міждержавну заяву проти Росії, звинувачуючи її в численних порушеннях Конвенції. У серпні 2022 року Уряд України висунув нові термінові вимоги щодо прав людини, зокрема щодо українських захисників, що знаходяться у полоні російських окупантів.

Україна також вимагала недопущення використання своїх громадян у псевдо-судових процесах, організованих Росією. ЄСПЛ терміново взяв до розгляду ці вимоги та надав вказівки щодо забезпечення прав українських військовополонених.

Станом на 21.02.2023 відзначається, що до справи України проти Росії у ЄСПЛ виявили намір приєднатися 26 країн та 1 неурядова організація. 17.02.2023 року ЄСПЛ повідомив Уряд України про об'єднання двох міждержавних справ щодо Донбасу та повномасштабного вторгнення Росії в одне провадження. Крім міждержавних справ до ЄСПЛ направлено понад 8500 індивідуальних скарг, які, пов'язані з порушеннями прав людини у зв'язку з окупацією Криму або військовими діями на сході України.

Щодо рішення Європейського суду з прав людини щодо прийнятності міждержавної справи «Україна та Нідерланди проти Росії», яка відноситься до подій на тимчасово окупованих територіях

Донецької та Луганської областей: рішенням від 25.01.2023 ЄСПЛ визнало частково прийнятною міждержавну справу «Україна та Нідерланди проти Росії» (заяви №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20), яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, і перейшло до розгляду її суті.

26.01.2022 року відбулися усні слухання в ЄСПЛ щодо прийнятності цієї міждержавної справи. Позиція російського уряду: заява України та Нідерландів має політичний характер і спрямована на порушення міжнародного іміджу Росії; російська делегація вважала неприйнятним визначення «ефективного контролю» за прецедентом справи «Ілашку та інші проти Молдови та Росії»; збройні сили Росії не перебувають на тимчасово окупованих територіях Луганської і Донецької областей, а конфлікт в Україні є внутрішнім; «ДНР» та «ЛНР» отримують лише гуманітарну підтримку; відсутні надійні докази причетності Росії до систематичних порушень прав людини, а більшість доказів вважаються політичною пропагандою, навіть якщо вони отримані від міжнародних організацій, включаючи російську делегацію.

Позиція України була наступною:

- Росія має нести відповідальність за систематичні порушення прав людини на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей, включаючи збиття літака МН17. ЄСПЛ повинен розглядати цю справу.
- Росія здійснює фактичний або «ефективний контроль» на тимчасово окупованій території з квітня 2014 року.
- Існує «адміністративна практика» Росії стосовно систематичних порушень Конвенції та Протоколів до неї на окупованій території.
- Враховуючи існування адміністративної практики, вимога вичерпання національних засобів правового захисту не застосовується.

Враховуючи ці аспекти, Україна продовжить збір доказів для подальшого направлення до ЄСПЛ.

Щодо скарг Уряду Королівства Нідерландів, Європейський суд з прав людини визначив, що збиття літака рейсу МН17 відбулося повністю на території, яка перебувала під контролем ро-

сійських окупаційних адміністрацій. Суд також підкреслив, що детальне кримінальне розслідування цього інциденту, проведене міжнародною спільною слідчою групою, в значній мірі розкрило обставини збиття літака МН17. Зазначено, що відсутні свідчення про зіткнення або встановлення контролю на територіях, пов'язаних із запуском ракети чи місцем падіння літака. Це виключало можливість встановлення юрисдикції через подальший хаос у цих областях. Таким чином, скарги підпадають під територіальну юрисдикцію Росії.

Україна, хоча не є стороною Римського статуту, використала свої прерогативи двічі для визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо можливих злочинів за Римським статутом на своїй території, відповідно до статті 12(3) Статуту. Перше звернення від Уряду України визнало юрисдикцію МКС у відношенні злочинів, скоєних на території України з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Друге звернення безстроково продовжило цей період, охоплюючи триваючі злочини, що сталися на території України з 20 лютого 2014 року.

28 лютого 2022 року прокурор МКС оголосив, що буде шукати дозвіл на розслідування ситуації в Україні на підставі попередніх висновків Офісу, що впливають з попереднього аналізу, і враховуватиме будь-які нові можливі злочини, які підпадають під юрисдикцію Суду.

1 березня 2022 року Офіс отримав направлення від держави-учасниці, Литовської Республіки. 2 березня 2022 року наступна спільна група держав-учасниць подала заяву: Республіка Албанія, Співдружність Австралії, Республіка Австрія, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Канада, Республіка Колумбія, Республіка Коста-Ріка, Республіка Хорватія, Республіка Кіпр, Чеська Республіка, Королівство Данія, Республіка Естонія, Республіка Фінляндія, Республіка Франція, Грузія, Федеративна Республіка Німеччина, Грецька Республіка, Угорщина, Республіка Ісландія, Ірландія, Республіка Італія, Республіка Латвія, Князівство Ліхтенштейн, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Нова Зеландія, Королівство Норвегія, Королівство Нідерландів, Республіка Польща, Республіка Португалія, Румунія, Словацька

Республіка, Республіка Словенія, Королівство Іспанія, Королівство Швеція, Швейцарська Конфедерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії.

02 березня 2022 року Прокурор оголосив, що розпочав розслідування Ситуації в Україні на підставі отриманих звернень. У відповідності до загальних параметрів юрисдикції, передбачених цими зверненнями, і без попередження щодо фокусу розслідування, обсяг ситуації охоплює будь-які минулі та теперішні звинувачення у військових злочинах, злочинах проти людяності чи геноциді, скоєних на будь-якій частині території України будь-якою особою з 21 листопада 2013 року.

11 березня 2022 року Прокурор підтвердив, що ще дві країни, Японія та Північна Македонія, передали Ситуацію в Україні в Офіс. 21 березня 2022 року Чорногорія додатково повідомила Офіс про своє рішення приєднатися до групового звернення Держав-учасниць, а 1 квітня 2022 року Республіка Чилі приєдналася до цієї групи.

Питання до практичного заняття

1. Загальна характеристика скарг України проти РФ в ЄСПЛ.
2. Загальна характеристика справ про фінансування тероризму та расову дискримінацію в Україні МС ООН (Україна проти РФ, наказ про тимчасові заходи від 19 квітня 2017р.).
3. Загальна характеристика справ Україна проти РФ в Органі з вирішення спорів СОТ.
4. Справа DS499 «РФ – заходи щодо імпорту залізничного рухомого складу, стрілочних переводів та іншого залізничного обладнання».
5. Справа DS512 «РФ – заходи щодо транзитного переміщення».
6. Справа DS493 «Україна – антидемпінгові заходи щодо аміачної селітри з РФ».
7. Визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду ad hoc.
8. Загальна характеристика спору щодо затримання трьох українських військово-морських кораблів та членів їхніх екіпажів.

9. Загальна характеристика справи Україна проти РФ стосовно прав прибережної держави в Чорному і Азовському морях та у Керченській протоці.

10. Справа «Україна проти РФ» про геноцид.

Література до теми

1. Андрейченко С.С., Зелінська Н.А., Дрьоміна-Волок Н.В., Коваль Д.О. Теорія та практика міжнародного кримінального права. Фенікс, 2017. 582 с.
2. Андрейченко С.С. Канєнберг-Сандул О.К. Теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності держави за поведінку державних органів. Матеріали Міжнар. наук. практ. конф. «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки-прогрес законодавства України майбутнього» ГО Правовий світ (15–16 січня 2021 р.). С. 14–16.
3. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник/ В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь. 2004. 816 с.
4. Гарбар К.Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення / К.Д. Гарбар // Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16–17 травня 2019 р.]. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62–65.
5. Гринчак В.А., Земан І.В., Когутич І.І., Марін О.К. Міжнародне кримінальне право (співробітництво держав у протидії злочинності). Право, 2019. 440 с.
6. Гутник В. Міжнародний кримінальний суд: навчальний посібник / В. Гутник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 194 с.
7. Дармін М.О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист // Том 64 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 363–367.
8. Енциклопедія міжнародного права: у 3. Т./ редкол. Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов та ін. Київ: Академперіодика, 2019.

9. ЄДКІ 2023. «Право» та «Міжнародне право»: навч. посіб. / [уклад.: Л. О. Чернов]. Харків: Право, 2023. 202 с.
10. Короткий Т. Р. Прогнозування використання засобів міжнародної ад'юдикації в якості інструментів захисту національних інтересів України / Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель // Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал, 2014. № 4. С. 27–33.
11. Короткий Т. Р. Формування доказової бази для міжнародно-правових механізмів захисту національних інтересів при посяганнях на суверенітет і територіальну цілісність України / Т. Р. Короткий, Е. А. Плешко // Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал, 2014. № 4. С. 34–41.
12. Короткий Т. Р. Правові аспекти справи «Спір щодо затримання трьох українських військово-морських кораблів та членів їхніх екіпажів» // <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/pravovi-aspekty-spravy-spir-shchodo-zatrymannya-trokh-ukrayinskykh-viyskovo-morskykh-korabliv-ta-chl/>
13. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародне судочинство: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 304 с.
14. Міжнародне гуманітарне право. / Укл.: Алієв Р. В., Ануфрієв М. І., Бортняк В. А., Грицай Т. Г., Дрозд О. Ю., Дубенко О. І., Журавльов Д. В., Копотун І. М., Коротпатнік І. М., Кривенко О. В., Курилюк Ю. Б., Петков С. В., Сивка В. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 598 с.
15. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель]; за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2017. 145с.
16. Міжнародне публічне право: підручник у 2 т./ за заг. ред. В. В. Мицика. 2-ге вид. змін. Харків: Право, 2020. Т1. Основи теорії. 416 с.
17. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та

- ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право. 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.
18. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Макієвіч та ін.; за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
19. Міжнародний трибунал з морського права визнав порушення РФ норм міжнародного права. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/mizhnarodnyy-trybunal-z-morskogo-prava-vyznav-porushennya-rf-norm-mizhnarodnogo-prava/
20. Плотніков О.В. Перспективи розгляду спору між Україною та Російською Федерацією в Міжнародному Суді ООН: у пошуках юрисдикції / О.В. Плотніков // Український часопис міжнародного права. 2014. № 4. С. 73–82. URL: <https://goo.gl/yuvSsZ>
21. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів // Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 539–543.
22. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
23. Справа «Україна проти Російської Федерації» на розгляді у Міжнародному трибуналі ООН з морського права. URL: https://www.ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/sprava-ukrayina-proty-rosiys%60koyi-federatsiyi-na-rozglyadi-u-mizhnarodnomu-trybunali-oon-z-mors%60kogo/
24. Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.: Правова єдність, 2009. 392 с.
25. Шпак І.В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права / І.В. Шпак // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365. URL: <http://goo.gl/cCtbyR>
26. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. URL: <https://goo.gl/W8gJeS>

27. Espósito C., Parlett K. *The Cambridge Companion to the International Court of Justice*. Cambridge University Press. 2023. 400 p.
28. *Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings* / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 1996. URL: <https://goo.gl/rIPsuR>
29. Forowicz M. *The Reception of International Law in the European Court of Human Rights* / M. Forowicz. Oxford: Oxford University Press, 2010. URL: <https://goo.gl/A1JJxJ>
30. *The International Court of Justice (International Law series, 23)* by William A. Schabas. Edward Elgar Publishing (October 31, 2020). 1392 p.
31. Janis M., Noyes J., Sadat L. *International Law: Cases and Commentary (American Casebook Series) 6th Edition* West Academic Publishing; 6th edition (June 26, 2020). 1311 p.
32. Lavranos N. *Regulating competing jurisdictions among international courts and tribunals* / N. Lavranos // *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2008. № 68. P. 576–621. URL: <http://goo.gl/rsp3gC>
33. Mackenzie R. *International courts and tribunals and the independence of the international judge* / R. Mackenzie, P. Sands // *Harvard International Law Journal*. 2003. Vol. 44. № 1. P. 271–285. URL: <http://goo.gl/CgNo4m>
34. Merrills J.G. *The development of international law by the European Court of Human Rights* / J.G. Merrills. Manchester: Manchester University Press, 1993. URL: <https://goo.gl/HliQYC>
35. Posner E.A. *Is the International Court of Justice biased?* / E.A. Posner, M. de Figueiredo // *Journal of Legal Studies*. 2005. № 34. P. 599–629. URL: <http://goo.gl/CzueQL>
36. Richard H. Steinberg *The International Criminal Court: Contemporary Challenges and Reform Proposals*. 2020. 374 p.
37. Tsilonis V. *The Jurisdiction of the International Criminal Court*. Springer Nature Switzerland AG. 2019. 283 p.

Інформаційні ресурси:

1. Міжнародний суд ООН: <http://www.icj-cij.org/court>
2. Європейський суд з прав людини: <http://www.echr.coe.int>
3. Міжнародний кримінальний суд: <https://www.icc-cpi.int/>
4. Постійна палата третейського суду: <https://pca-cpa.org/en/home/>

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК (ЕКЗАМЕН)

1. Загальна характеристика системи міжнародного правосуддя.
2. Становлення та розвиток системи міжнародного правосуддя.
3. Становлення системи міжнародного правосуддя до Другої світової війни.
4. Створення та діяльність Постійної Палати міжнародного правосуддя.
5. Рішення та консультативні висновки Постійної Палати міжнародного правосуддя: правова регламентація та природа.
6. Вплив діяльності Постійної Палати міжнародного правосуддя на еволюцію міжнародного права.
7. Вплив на розвиток міжнародного права рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя у справі «Лотус» (рішення від 7 вересня 1927 року).
8. Рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя по справі пароплава Вімблдон.
9. Еволюція системи міжнародного правосуддя після Другої світової війни.
10. Сучасні тенденції розвитку та нагальні проблеми системи міжнародного правосуддя.
11. Основні функції міжнародних судових органів.
12. Основні принципи вирішення спорів між державами у Міжнародному Суді ООН.
13. Роль Міжнародного Суду ООН у міжнародному правосудді.
14. Роль Міжнародного кримінального суду у міжнародному правосудді.

15. Регіональні судові органи у міжнародному правосудді.
16. Юрисдикція Міжнародного Суду ООН.
17. Критерії прийняття справ до розгляду Міжнародним Судом ООН.
18. Функції Міжнародного кримінального суду.
19. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду.
20. Роль Європейського Суду з прав людини у міжнародному правосудді.
21. Основні принципи розгляду справ у Європейському Суді з прав людини.
22. Юрисдикція Міжамериканського суду з прав людини.
23. Основні принципи розгляду справ у Міжамериканському суді з прав людини.
24. Альтернативні способи вирішення міжнародних спорів.
25. Механізми вирішення спорів за допомогою арбітражу в міжнародному правосудді.
26. Участь третіх сторін у міжнародних судових справах.
27. Загальна характеристика справи по крейсеру «Алабама» (США проти Великобританії, 1872 р.): проблеми юрисдикції по справі, вирішення справи по суті, компенсація.
28. Загальна характеристика справи про Барселонську компанію 1970 р. (Бельгія проти Іспанії, рішення від 24 червня 1964 р, та рішення від 5 лютого 1970 р.).
29. Загальна характеристика справи про військову та воєнізовану діяльність в Нікарагуа і проти Нікарагуа (Нікарагуа проти США, рішення від 28 листопада 1984 р. (компетенція суду і прийнятність Заяви); рішення від 27 червня 1986 р.)).
30. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі про випробування ядерної зброї (Австралія проти Франції, постанова від 22 червня 1972 р. (тимчасовий захист); Нова Зеландія проти Франції, постанова від 22 червня 1972 року (тимчасовий захист); Австралія проти Франції, рішення по суті від 20 грудня 1974 р. Нова Зеландія проти Франції, рішення по суті від 20 грудня 1974 р.

31. Загальна характеристика справи про компанію Інтерхандель (Швейцарія проти США, розпорядження від 24 жовтня 1957 р.(тимчасові заходи захисту), рішення від 21 березня 1959 р.).
32. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі Ноттебома (Ліхтенштейн проти Гватемали від 18 листопада 1953 року).
33. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі, що стосується прав громадян США в Марокко (Франція проти США, рішення від 27 серпня 1952 року).
34. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі Лаграндів (Німеччина проти США, рішення по справі від 27 червня 2001 р.).
35. МС ООН: історія створення, юрисдикція, порядок обрання суддів, винесення рішень та консультативних заключень.
36. Загальна характеристика справи про протоку Корфу (Великобританія проти Албанії, рішення від 25 березня 1948 р.): попередні зауваження, рішення справи по суті, компенсація.
37. Вплив на розвиток міжнародного права рішення по справі, що стосується опротестування юрисдикції Ради ІКАО (Індія проти Пакистану від 18 серпня 1972 р.).
38. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН щодо спору, що стосується імунітету від юрисдикції спеціального доповідача Комісії з прав людини (Консультативний висновок від 29 квітня 1999 р.).
39. Загальна характеристика Консультативного висновку МС ООН про відшкодування збитків, що виникли на службі ООН (Консультативний висновок від 11 квітня 1949 р.).
40. Загальна характеристика справи про дипломатичний та консульський персонал у Тегерані (США проти Ірану, рішення від 24 травня 1980 р., ухвала від 15 грудня 1979 р., тимчасові заходи).
41. Загальна характеристика справи, що стосується ордера на арешт від 11 квітня 2000 р.(Демократична республіка

- Конго проти Бельгії, постанова від 8 грудня 2000 р.(тимчасові заходи), рішення по суті від 14 лютого 2014 р.).
42. Загальна характеристика Справи Мазілу. Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН 1989 р.
 43. Справа про ордер на арешт (Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). Рішення Міжнародного Суду ООН 2002 р.
 44. Справа про дипломатичний притулок (Asylum (Colombia v. Peru). Рішення Міжнародного Суду ООН 1950 р.
 45. Загальна характеристика справи, що стосується арбітражного рішення, винесеного королем Іспанії 23 грудня 1906 р. про делімітацію прикордонної лінії між Гондурасом і Нікарагуа (Гондурас проти Нікарагуа, рішення від 18 листопада 1960 р.).
 46. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі, що стосується права проходу через територію Індії (Португалія проти Індії, рішення від 12 квітня 1960 р.).
 47. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі, що стосується суверенітету над деякими прикордонними землями (Бельгія проти Нідерландів рішення 20 червня 1959 р.).
 48. Загальна характеристика справи про континентальний шельф у Північному морі (Данія та Нідерланди проти ФРН, рішення від 20 лютого 1969 р.) та її вплив на міжнародне право.
 49. Загальна характеристика справи про делімітацію морського кордону в районі затоки Мен (Канада проти США, рішення від 12 жовтня 1984 р.) та її вплив на розвиток міжнародного права.
 50. Загальна характеристика справи про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).
 51. Вплив на розвиток міжнародного права рішення МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).

52. Юрисдикційні питання в рішенні МС ООН по справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).
53. Визначення релевантних узбережь в рішенні МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).
54. Методологія делімітації в рішенні МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).
55. Релевантні обставини в рішенні МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).
56. Встановлення тимчасової лінії рівновіддаленості в рішенні МС ООН у справі про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, рішення від 3 лютого 2009 р.).
57. Система органів з розгляду морських спорів у Конвенції ООН з морського права 1982 р.
58. Загальний арбітраж за Додатком VII Конвенції ООН з морського права 1982 р.
59. Спеціальний арбітраж, створений за Додатком VII Конвенції ООН з морського права 1982 р.
60. Загальна характеристика арбітражного рішення у спорі між Еритреєю і Єменом про морські кордони (рішення від 9 жовтня 1998 р.; рішення від 17 грудня 1999 р.).
61. Місце Міжнародного трибуналу з морського права в системі міжнародного правосуддя.
62. Правова регламентація діяльності Міжнародного трибуналу з морського права.
63. Порядок обрання суддів Міжнародного трибуналу з морського права.
64. Судова процедура в Міжнародному трибуналу з морського права.
65. Загальна характеристика практики Міжнародного трибуналу з морського права.
66. Юрисдикція Міжнародного трибуналу з морського права.

Навчальне видання

МІЖНАРОДНЕ ПРАВОСУДДЯ

Навчально-методичний посібник

Авторський склад:

О. К. Канєнберг-Сандул,

В. В. Форманюк,

Н. В. Хендель

За редакцією

завідувача кафедри міжнародного та європейського права

Х. Н. Бехруза

Електронне видання

Ум-друк. арк. 7,32.
Зам. № 2402–07.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net